

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:

В.о. завідувача кафедри

 Світлана МАКАРЕНКО

«19» листопада 2024 року

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ
В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Дошкільна освіта. Інклюзія»
Зінченко Марини Петрівни

Науковий керівник:

Крутий К.Л., доктор педагогічних наук,
професор

Рецензент: Зданевич Л. В., доктор
педагогічних наук, професора,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою відмінно А 97

Секретар ЕК

«12» лютого 2025 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1. Поняття, зміст, специфіка та засоби формування фінансової грамотності у дітей	9
1.2. Формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку	14
1.3. Вплив сформованих навичок фінансової грамотності на майбутнє особистості.....	22
1.4. Методичні рекомендації щодо формування фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку	27
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	40
2.1. Особливості формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку	40
2.2. Система формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку	58
2.3. Міжнародна програма «Афлатот» для формування фінансової грамотності у дітей.....	64
Висновки до розділу 2	70
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

В сучасному світі дедалі частіше використовують співставлення «дитина та фінанси», адже набула актуальності проблема фінансової освіти як дорослих, так і дітей. В сьогоденні приділяється багато уваги фінансовій освіті дітей старшого дошкільного віку. Адже дитина — це успішне фінансове майбутнє кожної країни. Сучасна дитина з самого початку свого життя зустрічається з різними фінансовими поняттями, ситуаціями та процесами. Дитина дошкільного віку на своєму шляху стикається з безліч професіями, процесами витрат коштів, заробітку, заощадженнями, плануванням витрат, заощаджень та бюджету, обговорень витрат, плануванню сімейного бюджету, заощаджень та заробітку коштів та багато всього іншого. На шляху до дорослого життя дітей чекає багато цікавого та непередбачуваного.

Процес формування знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку досліджували економісти, вчені, педагоги (І. Прокопенко, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Е. Курак, І. Колеман, Н. Кривошея, І. Ярита, Л. Лохвицька, Т. Подкаминська). Встановлено, що фінансова грамотність — це набір важливих знань, умінь та навичок, що допомагають приймати обдумані та виважені рішення щодо грошей, бюджету, заощаджень, витрат й інвестування в різних життєвих ситуаціях, які сприяють для кращого загального та особистого добробуту.

У світі спостерігається тенденція до фінансової обізнаності дітей старшого дошкільного віку. На державному рівні вперше новою редакцією Базового компоненту дошкільної освіти України в 2021 році було наголошено на необхідності формування соціально-фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку. Спрямований на виявлення у дітей старшого дошкільного віку навичок фінансової грамотності та спонукати

дітей вивчати планування бюджету, розумного використання ресурсів, заощаджень, навчитися проводити оцінку своїх можливостей.

Адже якісна фінансова освіта посідає вагоме місце для формування міцного фундаменту у формуванні навичок фінансової незалежності у майбутньому.

Так, спеціалісти Національного банку України у співпраці з ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» підготували парціальну програму з розвитку фінансової грамотності та формування фінансових компетентностей у дітей старшого дошкільного віку «Мої перші гроші». Програма створена на реалізацію Державного стандарту дошкільної освіти України освітнього напрямку «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність» в освітній діяльності закладів дошкільної освіти та в умовах сімейного виховання на основі «Рамки фінансових компетентностей дітей та молоді України» з метою розвитку в дітей старшого дошкільного віку фінансової грамотності шляхом опанування фінансових компетентностей.

Також для більш поглибленого вивчення основ фінансової грамотності існують міжнародні програми. Одна з міжнародних програм — це «Афлатот». Освітня програма «Афлатот» спрямована для дітей від трьох до семи років та допомагає дошкільникам формувати фундамент соціальної та фінансової грамотності.

Визначена проблема формування підґрунтя фінансової культури старших дошкільників, вона є актуальною і доречною. Численні дослідження спрямовані на різні аспекти фінансової освіти дітей старшого дошкільного віку. Значна кількість досліджень присвячено цій темі, а саме: Т.О. Атрощенко, Н.С. Бонзарєвої, Т.М. Боршуляк, О.В. Варецької, А.В. Іванової, С.А. Іванчук, Ю.В. Калугіної, О.В. Костюкової, Л.В. Кашуби, Я.В. Курінного, А.В. Сазонової, О.А. Черешнюк, А.Д. Шатової, І.І. Ярити.

Більшість наукових досліджень присвячено таким основним питанням, як-от: формуванню знань та навичок фінансової грамотності у дітей

старшого дошкільного віку та підготовці педагогів для фінансового виховання дітей старшого дошкільного віку (А. Сазонова, Н. Грама), розробленню найоптимальніших видів та способів навчання дітей старшого дошкільного віку (Н. Грама, Н. Гавриш, А. Богуш, Е. Карпова), формування бережливості в бік фінансового виховання (Л. Нульман, Л. Островська, О. Парамонов). Дослідники вивчали соціально-фінансову грамотність дошкільнят як частину виховання та виділяли фінансову освіту та виховання слід розпочинати в дошкільному віці для здобуття соціальної зрілості. Дослідження свідчать, що найкращий вік є дошкільний вік для розвинення навичок та знань фінансової грамотності. Найефективніше це відбувається у пізнавальній діяльності, а саме ігровій, господарчо-побутовій, комунікативній, практичній формі навчання, де у процесі діяльності діти у цікавій та невимушеній формі пізнають основи фінансової грамотності.

Діти дошкільного віку — це майбутнє кожної країни. Здобуті знання та навички з фінансової грамотності дітьми дошкільного віку стануть фундаментом їх успішного та незалежного майбутнього життя, а також фундаментом успішної економічної діяльності країни. Це зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження: **«Формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку»**.

Мета дослідження: експериментально встановити рівень сформованості навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: фінансова грамотність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **завдання**:

1. Визначити та сформулювати показники, критерії формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку.
2. Розробити методику діагностичного оцінювання щодо формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей дошкільного віку.
3. Здійснити експериментальне дослідження, визначити рівні та умови формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження використовувалися такі: аналіз, систематизація і узагальнення науково-педагогічних джерел, спостереження, педагогічний експеримент, діагностичний метод (анкети, бесіди), кількісний і якісний аналіз одержаних результатів.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота виконувалася на базі Філії Паришківська початкова школа Опорного закладу освіти «Лукашівський ліцей» Київської області.

Дослідження проблеми проводилося з 2023 р. по 2024 р. і складалося з таких етапів.

На першому етапі – інформаційно-пошуковому – вивчалася теоретична і методична література по проблемі дослідження в загальній і спеціальній педагогіці, психології, а також державні документи; розроблявся методологічний апарат. Здійснювалися пошук і вибір емпіричної бази дослідження та констатувальний етап експерименту.

На другому етапі – формувальному – здійснювався добір діагностичних методик для проведення діагностичного експерименту, спрямованого на визначення рівня сформованості навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку.

На третьому етапі – аналітичному – проводилися обробка й аналіз даних контрольного етапу діагностичного експерименту і їх інтерпретація,

теоретичне узагальнення результатів експериментальної роботи, формулювання висновків і оформлення тексту роботи.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому що: визначено педагогічні умови формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку: організація освітніх ситуацій для дітей старшого дошкільного віку з метою формування навичок фінансової грамотності у пізнавальній діяльності; методична робота з вихователями закладу дошкільної освіти щодо підвищення рівня знань з використання прийомів формування фінансової грамотності дошкільників; взаємодія з батьками дітей старшого дошкільного віку для підвищення рівня компетентності з фінансової грамотності); практично визначено рівень сформованості навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку засобами дитячого експериментування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні діагностичного інструментарію, критеріїв, показників і рівневих характеристик сформованості навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку; технології формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку засобами дитячого експериментування; визначенні педагогічних умов, що сприяють ефективності цього процесу в умовах закладу дошкільної освіти; застосування системи традиційних та інноваційних педагогічних методів, форм взаємодії вихователя з дітьми в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Зміст дослідження викладено на 90 сторінках, з них 80 основного тексту. В тексті містяться 13

малюнків, 5 таблиць. Список використаних джерел містить 62 найменування. У роботі представлено 4 додатки, які розміщено на 5 сторінках.

Результати дослідження було оприлюднено на Всеукраїнських конференціях та висвітлено в таких публікаціях:

1. Зінченко М. Магістерські студії психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету: *збірник наукових праць здобувачів ОС Магістр ОП «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Фізична культура та спорт», «Практична психологія», «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти»* / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Випуск 2. Київ: МДУ, 2024. С. 13-21.
2. Зінченко М. Формування навичок фінансової грамотності засобами пізнавальної діяльності в дітей старшого дошкільного віку: огляд досліджень. *Дебют: Збірник тез доповідей студентів психолого-педагогічного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2024* / За заг. ред. к.політ.н., проф. Трофименко М.В., д.е.н., проф. О.В. Булатової. Київ, 2024. С.112-115.
3. Зінченко М. Формування навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку. *Інновації в дошкільній освіті: теорія, перспектива, шляхи запровадження у практику: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 березня 2024 року* / за заг. редакцією Ю. О. Демидова. Маріуполь: МДУ, 2024. С. 40-44.
4. Зінченко М. Формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку. *II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток гнучких умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності: теорія і практика»* (22 лютого 2024 р., Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, м. Глухів) (Додаток 1).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття, зміст, специфіка та засоби формування фінансової грамотності у дітей

Ринок фінансових послуг функціонує на основі ринкових відносин із залученням знань та навичок фінансової грамотності та постійно прогресивно рухається вперед. У таких умовах звичайній людині вкрай важко оволодіти фінансовими послугами, який надає світ. Виникають проблеми з оволодінням певних послуг або ж переліком послуг, які тісно пов'язані з рівнем обізнаності фінансової грамотності людини. Отже, при низькому рівні знань фінансової грамотності відповідно і знижується темп розвитку фінансових ринків та зменшуються шанси людей у накопиченні, розпорядженні своїм капіталом та кращого майбутнього людей [8].

Сучасний світ не може існувати та не можливо уявити його існування без грошей. Фінанси функціонують в усіх сферах нашого суспільства. Використання грошей та знань з фінансової грамотності є необхідними кожній людині на нашій планеті та є ключовими елементами будь-якого напрямку діяльності людини, і являються основою економічної стабільності в країні. У ХХІ столітті фінансова грамотність уже визнана у світі як самим необхідним вмінням на рівні читання та письма [4, 62].

У розвинених країнах світу уряд давно зрозумів важливість фінансової освіченості своїх громадян. Фінансово освічені громадяни являються основою розвитку економіки країни, соціальної захищеності та є зміцненням демократичних засад управління населенням країни. Фінансова грамотність суспільства також зміцнює самоусвідомлення громадян, розкриває творчий

потенціал людини та допомагає ефективно захищати свої права для підвищення рівня свого життя. Мудре використання знань про фінанси людиною спроможні змінити її майбутнє життя [57].

А отже розглянемо загальновизнані поняття «грошей», «фінансової грамотності», «сучасної людини».

Гроші — це платіжний засіб, специфічний та універсальний товар, що виражає вартість інших товарів, на які він обмінюється [4,22].

Фінансова грамотність — це набір життєво важливих знань та навичок, яка дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо грошей, бюджету, заощаджень та інвестування.

Фінансова грамотність — це здатність розуміти та використовувати різноманітні фінансові навички, включаючи управління особистими фінансами, складання бюджету та інвестування. Це також означає розуміння певних фінансових принципів і концепцій, таких як: часова вартість грошей, складні відсотки, управління боргом і фінансове планування [8,48].

Так, І. Прокопенко, український економіст та педагог, розглядав фінансову грамотність як синтезуючу життєву компетентність, яка підвищує рівень ефективності фахової діяльності і якість життя загалом. Безумовно значущим завданням освіти він вбачав організацію цілеспрямованої освітньої діяльності у цьому напрямку [8].

Сучасна людина — це фінансово грамотна людина, яка може за допомогою знань ефективно здійснювати управління своїми статками, їхнього розвитку та примноженню, зважаючи на різні соціально-економічні умови життя та зовнішні аспекти [49].

Сучасний стан речей вимагає становлення та розвиток економіки України. В цьому велику роль відіграє фінансова стабільність, динамічність та інтенсивність. На ринку праці є попит на активну та фінансово обізнану особистість, яка буде мати фінансові знання та вміння цілеспрямовано реалізовувати свої можливості.

Дані елементи ставлять цілі перед українською системою освіти формувати програми з фінансової грамотності для дітей старшого дошкільного віку. Формування знань з фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку є одним з основних напрямків зрощення інвестиційних кадрів країни в подальшому майбутньому. Знання фінансової освіти дасть можливість сформувати у дітей дошкільної освіти перше уявлення та розуміння про поняття «гроші», зрозуміти їх цінність та принципи розрахунку грошима [48].

Формування фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку є ваговою темою у наукових дослідженнях ось як кілька останніх років. Сучасні дослідження вчених (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Л. Кларіної, Е. Курак) свідчать про необхідність запровадження фінансової освіти в закладах дошкільної освіти [33].

Формування навичок фінансової грамотності являються дуже важливими та актуальними для всіх верств суспільства та різних вікових категорій кожної країни. Однак, найбільш ефективно, знання з фінансової грамотності можна починати формувати у системі освітнього середовища усіх рівнів, починаючи з молодшого шкільного віку, а краще із дошкільного віку. Наукові дослідження підтверджують, що раннє ознайомлення з азами фінансової грамотності сприяє повному та системному розвитку навичок і знань, що надає здатність пожиттєво орієнтуватись у різних сферах [4].

Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама) стверджують, що «сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної дорослої економіки» [5].

Зазначена проблема потребує розробку цілісної програми з фінансової грамотності, яка розкриватиме основні положення державного стандарту — Базового компоненту дошкільної освіти у Україні. А отже, виникає потреба організовано залучати дітей до вивчення основ з фінансової грамотності вже у дошкільному віці [8, 33]. Тож основою програми фінансового виховання

дітей являються основні положення документів розвитку національної освіти України, які взяті для розроблення змісту, форм, методів та умов формування фінансової грамотності, фінансового виховання і освіти дітей, що бере за основу Базовий компонент дошкільної освіти в Україні [8, 25].

Фінансова грамотність має велике значення та йде на рівні інших аспектів розвитку. Знання та навички дозволяють сформувати правильне ставлення до грошей, що в свою чергу забезпечить у майбутньому комфортне життя. Першим, хто має попіклуватися економічним вихованням — це батьки. Навчання слід починати з раннього віку. Але чіткого віку, коли починати ознайомлювати дитину з фінансам не існує. Спеціалісти рекомендують починати знайомити 3 — 4 років з грошима, а в 5 років розповідати та показувати на власному прикладі про покупки. Для першого знайомства фахівці рекомендують використовувати інтерактивну або ж ігрову форму занять. Отримані у процесі навчання позитивні та яскраві емоції допоможуть дитині зрозуміти та запам'ятати поняття грошей та правила керування ними. Таким чином, розпочинається процес формування навичок фінансової грамотності [39, 55].

Вагому роль у формуванні фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку відіграє побут. До навчання фінансової грамотності в побуті можна віднести: планування сімейного бюджету, похід до крамниці, здійснення покупок, заощадження. Одним з цікавих та дієвих методів навчання фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку являються мультфільми. Завдяки мультфільмам діти в цікавий спосіб сприймають дії дорослих та всі їх фінансові зусилля. Для дітей старшого дошкільного віку в широкому доступі наявні для перегляду мультфільми фінансової тематики на YouTube, в яких говориться про фінанси та здатність керувати ними [12, 33].

В системі дошкільної освіти існують програми направлені на розвиток знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку.

Серед них для дітей старшого дошкільного віку програми «Абетка Афлатунчика для малюків», «Афлатун» та «Мої перші гроші» за підтримки Міністерства освіти і науки України та Національного банку України.

Програма «Абетка Афлатунчика для малюків» орієнтує увагу на вміннях дитини планувати бюджет, мудро його використовувати, оцінювати можливості, формувати фінансові здібності.

Програма «Афлатун» орієнтовано на дітей віком від 3 до 18 років. Ця програма поєднує систему заощаджень з компонентами соціального виховання. Увага спрямована на права та обов'язки дітей [38].

Програма «Мої перші гроші» орієнтована на впровадження складника освітнього напрямку «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність» державного стандарту Базового компоненту дошкільної освіти України (2021) в процес освітньої діяльності закладів дошкільної освіти та в умовах сімейного виховання. Програма створена на базі рамки фінансових компетентностей дітей та молоді України задля розвитку у дітей старшого дошкільного віку фінансової грамотності за рахунок оволодіння фінансових компетентностей [42].

Для підвищення рівня фінансової грамотності дітей Національний банк України провадить роботу, а саме написання спеціалізованих книжок та глосарію банківської термінології. Під час навчання дітей старшого дошкільного віку фінансовій грамотності важливо допомогти отримати їм саме комплекс знань, навичок та умінь. В подальшому майбутньому, маючи знання та навички з фінансової грамотності, вони зможуть вирішувати фінансові питання, а саме будуть розуміти вагу грошей у житті людей, будуть здатними заробляти та рахувати гроші, заощаджувати, доцільно вести витрати, вчасно повертати борги, якщо вони будуть [33].

Отже, фінансова грамотність дітей старшого дошкільного віку тісно поєднана з сучасним економічним становищем країни.

Тому ще з дошкільного віку діти мусять орієнтуватися в економічному житті людства та суспільства. Економічні відносини мають бути направлені на виробництво, обмін, розподіл, споживання та заощадження матеріальних благ у сім'ї. Дуже важливо у дітей старшого дошкільного віку формувати фінансову грамотність дивлячись на сімейний досвід та взаємодію у сім'ї. І не менш важливо закладати основи таких якостей, як: працьовитість, заощадливість, практичність, самостійність, ініціативність тощо [25, 33].

1.2. Формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку

Дошкільний вік вважається підґрунтям розвитку обізнаної особистості. Всі набуті знання, навички, уміння дитиною під час навчання у цьому періоді підсилять потенціал аби орієнтуватися та досягати успіху у майбутніх реаліях життя [4].

Один з напрямків розвитку дитини вважається економічне (фінансове) виховання та соціалізація. Метою розвитку є виховання суб'єкта фінансової діяльності. А отже, вже з дошкільного віку необхідно залучати до розуміння фінансових понять, формувати у дітей вміння та навички цінувати та розуміти працю людей та їх результати, розвивати та формувати вмінням розрізняти свої особисті емоції та емоції людей, які їх оточують, сприяти розвитку самооцінки у дітей, виховувати працелюбність, бережливість ресурсів, заощадливість [35].

Зміни, які відбуваються в економіці ведуть до потреби формування в дітей старшого дошкільного віку здатність розуміти та використовувати на практиці набуті знання та навички соціально-фінансової грамотності у житті [21].

Діти вперше зустрічаються з фінансами у власній сім'ї. Дитячі ігри, діалоги та бесіди зацікавлюють дітей та допомагають у розв'язанні фінансових проблем [2, 58].

Дитина висловлює свої потреби та безпосередньо бере участь у обговоренні сімейного бюджету. Беручи за зразок досвід родини дитина засвоює знання з фінансів та використовує їх у житті. Буваючи у крамницях з родиною дитина приймає участь у процесах закупівлі товарів, спостерігає за процесом розрахунку за товар, має поняття про гроші та банківські картки. Велику роль у набутті знань з фінансової грамотності відіграє приклад братів та сестер дитини дошкільного віку. Дуже важливо, аби дитина одержувала правильну орієнтацію на духовні та матеріальні цінності, розуміла ціну речей та людської праці [7].

Аби у подальшому майбутньому дитина була фінансово грамотна, необхідно виховувати навички розумного підходу до законів економіки. Потрібно навчати дітей міркувати та діяти опираючись на моральні якості, на відповідальність за збереження природних ресурсів, на загальні культурні цінності. Завдання дорослих полягає у створенні дитячої діяльності таким чином, аби дитина дошкільного віку засвоювала нові знання і навички та свідомо застосовувала їх у повсякденному житті [1, 55].

Навчити дитину дошкільного віку неможливо без залучення допомоги батьків, їх участі, підтримки та розуміння значимості питання. Але часто батьки не приділяють достатньої уваги навчанню дітей фінансовій грамотності. А це стає причиною неправильного формування у дітей відношення до грошей та їхнього використання у житті. У майбутньому це призводить до боргів та зниженню рівня життя, до необдуманих покупок або ж мають страх витратити зайві кошти, лімітуючи себе майже в усьому [3].

Процес розвитку фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку досліджується як педагогічно обґрунтований, послідовний і

безперервний вид навчання. Під час цього навчання діти оволодівають комплексом взаємопов'язаних фінансових знань та навичок [14].

Необхідність виховання особистості дітей старшого дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, фінансова освіта піднімає питання формуванні у дітей фундаменту фінансової грамотності, заохочувати дітей до дорослої економіки, як одного з факторів економічної соціалізації, яка в свою чергу безперечно впливає на відношення дітей до духовних та матеріальних цінностей. Адже вже сьогодні закладається основа далекого фінансового майбутнього життя дітей [62].

Вивчення основ фінансової грамотності допомагає дітям опановувати фінансове мислення, оволодіти економічними поняттями, а саме що таке потреби, природні ресурси та матеріальні, товари і так далі, сформувати елементарні навички, які потрібні для орієнтації та існування в сучасному світі, створити фундамент для більш поглибленого вивчення економіки в школі, закласти стимули до вивчення фінансової грамотності [35].

Зазначимо, що присутність у житті дітей старшого дошкільного віку елементарних фінансових відомостей сприяє розвитку у них передумови реального фінансового мислення, що у відповідь зробить цей процес більш свідомий [26].

У дітей старшого дошкільного віку стають помітними задатки дедуктивного мислення, проходить формування нового типу психічної організації, мова покладає початок у виконанні основної функції в контролі поведінки і діяльності дітей [14].

Застосовуючи гру, як засіб формування знань з фінансової грамотності, можна досягти високого рівня розвитку. У віці п'яти років діти відтворюють світ дорослих та відносини між дорослими.

У дитини, у її психіці, є нова організація. Мається на увазі довільність психічних процесів, а саме уваги, пам'яті, сприйняття та інших, а отже, звідси зароджується здатність керувати своєю поведінкою. Тому п'ятирічній

дитині має сили опанувати складні поняття, такі як «сімейний бюджет» (дохід і витрата), гроші, ціна, валюта різних країн, реклама та інші.

Необхідно також звернути увагу, що важливим є і сам факт залучення дитини дошкільного віку в фінансову систему і характер такого залучення. Якщо ж дитині необхідно «доводити» своє право на участь в сімейному бюджеті, то увага дитини зосереджується на виконанні зобов'язань перед батьками, замість цього вільне надання грошей дитині дорослими формуватиме відповідальність за їх розумне використання, виникатиме сильне бажання до більшої кількості знань про фінансовий світ дорослих [35].

Не розуміння економічної сфери підростаючим поколінням може призвести у майбутньому до проблем у сімейних стосунках, до нездатності введення бюджету, нерозумного розподілу грошей, що в свою чергу буде уповільнювати вирішення фінансових проблем сім'ї [21, 27].

А отже, дуже важливо при пізнанні економічної грамотності дітьми дошкільного віку допомогти їм досягнути основи фінансової грамотності, інше кажучи одержати комплекс знань і умінь, які у майбутньому допоможуть вирішувати фінансові питання та ситуації, а саме:

- розуміти природу і функцію грошей;
- знати та вміти цінувати гроші;
- вміти рахувати гроші;
- вміти складати фінансовий звіт;
- вміти економити та заощаджувати;
- вміти витрачати і жити за коштами;
- вміти повертати борги;
- вміти ділитися;
- вміти примножувати гроші;
- вміти збагачувати свої фінансові знання;
- вміти захищати свої кошти;

- знати фундамент елементарної фінансової безпеки;
- вміти заробляти кошти та створювати різні джерела доходу;
- вміти обговорювати фінансові питання;
- вміти аналізувати свої вчинки в процесі розпорядження фінансами [24, 37].

Наголосимо на тому, що фінансова грамотність у дітей старшого дошкільного віку відбувається в процесі їх соціалізації і тісно пов'язано з цілеспрямованим оволодінням знань і навичок на спеціальних заняттях з фінансової грамотності та з потраплянням у свідомість дітей компонентів середовища і культури суспільства [36].

Для ефективної організації освітньої діяльності необхідно залучати дітей до економіки, до формування первинних фінансових знань і навичок, до початків фінансової культури.

В навчанні дітей фінансовій грамотності дуже багато в чому залежить від цілеспрямованої праці дошкільного закладу освіти і сім'ї. А ще, у використанні в роботі різноманітних форм роботи, а саме фінансові ігри, рішення різних фінансових задач, виконання різних проблемних фінансових завдань, читання казок на тему економіки та фінансів, перегляд відео та багато іншого. Дуже близька думка Н. Грами, яка говорить, що засвоєння фінансової грамоти забезпечується єдністю змісту, поступовим засвоєнням і розвитком елементарних фінансових знань, умінь і навичок з постійним їх ускладненням відповідно до віку дітей [15, 33, 32].

Тож, діти вже з дошкільного віку мають послідовно крок за кроком включатися в фінансове життя суспільства, у фінансові відносини, спрямовані на виробництво, обмін, розподіл та споживання матеріальних благ у сім'ї. Дуже важливо, саме з дошкільного віку закласти фундамент таких якостей, а саме:

- працьовитість,
- заощадливість,

- розважливість,
- ініціативність,
- організованість,
- відповідальність,
- практичність,
- самостійність,
- діловитість,
- виробити мудрі фінансові потреби [15, 56].

А також необхідно сформувати вміння співставляти потреби з реальними можливостями і переконаннями в тому, що особиста старання праця є засобом задоволення своїх потреб [21].

Відомий американський економіст І. Колеман говорить: «Краще забезпечити мінімум економічної грамотності на ранньому етапі життя, ніж боротися проти стихійно отриманої економічної грамотності в подальший період життя» [24].

На нашу думку, заклад дошкільної освіти може допомогти дітям дошкільного віку задовольнити їх фінансову допитливість та не дати їм загубитися в потоці фінансової інформації, втриматися і знайти своє місце в майбутньому дорослому житті. Проте формування фінансової грамотності не може бути без підтримки та опори на сімейний досвід та взаємодії зі своєю сім'єю, адже перші знання про фінанси діти раннього віку дізнаються в сім'ї, а сім'я має найтісніший зв'язок з економічним світом [10].

За традицією, одним із завдань сім'ї є її господарсько-економічна діяльність, яка є необхідною умовою розвитку сімейних відносин та життя. Щоденний облік витрат і доходів, мудре і правильне використання фінансів, дбайливе ставлення до речей та продуктів харчування виховує повагу до праці, до людей, формує дбайливе ставлення до всього, що створила людина, навчає дитину до розумної організації праці, аби маючи найменші витрати мати найбільші результати. Це все відображує великі перспективи для

виховання фінансово грамотних дітей у сім'ї. Педагоги зобов'язані встановлювати і підтримувати безперервний контакт з батьками в сфері фінансової освіти дітей старшого дошкільного віку [55].

Заключним результатом фінансової освіти дітей старшого дошкільного віку є формування у них економічної компетенції. Н. Грама розуміє як проінформованість дитини загальновідомими фінансовими поняттями та наявність у дитини відповідних фінансових знань споживчого, раціонального вартісного змісту, сформованість самих простих вмінь і навичок фінансової діяльності [13, 24].

У батьків виникають багато питань щодо навчання дітей питань фінансової грамотності. Один з найрозповсюдженіших питань стосується питання правильного віку для дітей аби розпочати формування основ фінансової грамотності. Важливо не забувати, що діти всі різні, зі своїми особливостями та мають різну швидкість розвитку. Найкраще розпочинати знайомство дітей з простими фінансовими поняттями вже тоді, коли вони починають проявляти зацікавленість до грошей та до всього, що з цим пов'язано. Зазвичай це проявляються у віці п'яти-шести років. Вже в цьому віці можна розпочинати знайомити дитину з основними фінансовими термінами та поняттями відповідно до її когнітивного розвитку.

Деякі поняття фінансової грамотності відповідно віку дитини запропоновано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Поняття фінансової грамотності

Вікова група	Поняття фінансової грамотності для ознайомлення
3 – 5 років	Розпізнавання монет і банкнот, основи заощаджень
6 – 10 років	Просте планування бюджету, розуміння цінності
11 – 14 років	Відсотки, більш складне бюджетування, підприємництво
15 + років	Інвестування, кредитування та управління боргами

Діти раннього та дошкільного віку можуть розпочинати з того, щоб опанувати розпізнавання грошей та розуміння, що гроші необхідні для обміну на товари. А коли діти підростуть, то можна заглиблюватися в більш складні фінансові теми, такі як заощадження на певну мету чи мрію або просте бюджетування [17, 24].

Насамперед, *фінансова грамотність дітей старшого дошкільного віку тісно пов'язано з сучасними фінансовими умовами*. Знання та навички зі сфери фінансів та економіки необхідні усім на земній кулі.

Кожна людина зустрічала на своєму шляху різні проблеми, діти не є винятком. Діти зростають і поступово переходять зі статусу безтурботного користувача у статус свідомого користувача, а потім у статус створення предметів споживання. Тому ознайомити дітей з основами фінансової грамотності необхідно надати у зрозумілій та доступній формі.

Фінансова освіта дітей досить новий напрямок у дошкільній освіті. Але у той же час, ми маємо розуміти, що від сьогоденного фінансового виховання дітей залежить майбутнє життя наше та наших дітей. Фінансово обізнана людина має розуміти ціну грошей та своєї праці, вміти розумно їх витратити та заощаджувати [35].

Але разом з тим, при різних дослідженнях проблем маловивченими залишаються проблеми фінансової соціалізації дітей старшого дошкільного віку та особливості формування фінансової грамотності у взаєминах дошкільного освітнього закладу і сім'ї [26].

Отже, така *недостатня наукова та методична розробленість питання зазвичай призведе до того, що чимала частина педагогічних колективів дошкільних закладів освіти проявить неготовність до забезпечення педагогічної взаємовідносин з питання фінансової грамотності та виховання дітей старшого дошкільного віку*.

Тому навчання дітей дошкільнят правильному відношенню до речей та коштів, до праці людей, до способів заробітку та використання грошей

поліпшить дитині введення до складного фінансового світу та взаємовідносин між людьми у майбутньому. І якщо діти будуть обізнані фінансово, а також політично та морально, то доля їх держави у подальшому житті буде завидна [55].

1.3. Вплив сформованих навичок фінансової грамотності на майбутнє особистості

Фінансова освіта для дітей усіх вікових категорій є ваговою навичкою як орієнтир в сучасному фінансовому світі.

На рівні навчання дітей читанню та писанню, має велике значення і навчання фінансовим знанням дітей для їх підготовки мати успішне майбутнє. Раннє ознайомлення дитини з основами фінансової грамотності може сформувати правильне відношення дитини до грошей та допомогти їй розвинути мудрі навички щодо витрат та заощадження коштів. Знання та навички з фінансової грамотності залишаться з дитиною на все життя [14, 17].

Переваги навчання дітей дошкільнят фінансовій грамоті є істотними. Даються дітям знання, які допоможуть приймати слушні рішення, минати фінансових пасток та ростити почуття безпеки та самостійності. Оснащуючи дитину цими знаряддями, ми навчаємо всього, що стосується грошей та створюємо основу для відповідального майбутнього дорослого життя [9].

Постає запитання у багатьох: «Для чого потрібна фінансова грамотність для дітей?», можна дати відповідь простими словами: «Діти дорослішають». А отже, для дорослої людини не мати фінансові знання та навички у кращому випадку просто невігідна, а в гіршому — дуже небезпечна. Дітям дошкільного віку необхідні знання та навички фінансової освіти, аби через десять років чи п'ятнадцять впевнено крокувати своїм

дорослим життям і свідомо займатися своїм забезпеченням, а не бути безпорадним ярмом у своїх батьків [37].

Вагому роль приділено опануванню споживчими знаннями дітьми старшого дошкільного віку у дослідженнях Л. Лохвицької. Вона досліджує формування споживчих знань та вмінь в складі економічного виховання та благополучного входження дітей старшого дошкільного віку в соціальний осередок. Вивчаючи формування споживчих знань у період дошкільного дитинства, Л. Лохвицька, заявляє, що освітній процес має відбуватися комплексно: «під час ознайомлення з елементарними економічними поняттями (економічне виховання), культивування поваги до людей різних професій (трудове виховання), стимулювання безпечної поведінки (безпека життєдіяльності), вивчення довкілля, прищеплення валеологічних навичок (культурне і безпечне споживання продуктів харчування), у ході ігрової діяльності тощо» [31, 34].

Наполягаючи на тому, що ціннісні орієнтації дітей закладаються в родині, Н. Кривошея звертає увагу на те, що виховання фінансових якостей і навичок потрібно реалізовувати у процесі взаємовідносин у родині. Фінансове виховання в родині здійснюється під час щоденного обліку прибутку і витрат, аналізу розумного використання коштів, бережливого ставлення до продуктів, речей та результатів праці людей.

Дослідниця зазначає, що в організації фінансового виховання потрібно приймати до уваги факт присутності відмінностей у ціннісних орієнтаціях різних родин. Потрібен певний педагогічний вплив, що спричинюватиме усвідомленню батьками різних життєвих обставин і подій економічної сфери. Н. Кривошея бачить такі дієві форми педагогічного впливу, як: тренінги, день відкритих дверей, бюлетені, консультації, бесіди [34].

І. Ярита погоджується з тим, що фундаментом фінансової освіти дітей має бути саме сім'я та їх сімейна економіка, яка призвичаює дітям фінансові знання та навички на прикладі своєї сім'ї. І. Ярита рекомендує застосовувати

різні форми роботи педагога з батьками, скажімо, проводити батьківські збори на фінансові теми, заохочувати батьків до спільної праці з дітьми з фінансової діяльності в закладах дошкільної освіти [34].

В своїх дослідженнях Т. Подкаминська визначила завдання взаємин в організації фінансового виховання закладів дошкільної освіти та батьків: розвиток ініціативи батьків для колективного вирішення проблем фінансового виховання дітей старшого дошкільного віку, єдність сімейного та громадського виховання, формування цивілізованого спілкування батьків з педагогами.

Для вирішення поставлених завдань вчена пропонує реальні форми роботи, а саме:

- консультації,
- відкриті покази,
- домашні завдання,
- збори,
- спільну діяльність,
- екскурсії,
- участь у спільних фінансових проектах [12].

Вона звертає увагу на системність у вирішенні поставлених завдань, що дасть змогу ефективно взаємодіяти вихователям з батьками, матиме вплив на стиль комунікації батьків із дітьми, усвідомлення ними інтересів, потреб та можливостей їх дітей [34,36].

Отже, дослідження показують, що проблема фінансового виховання дітей старшого дошкільного віку посідає вагоме місце в сучасному світі теорії та практики дошкільної освіти. При всебічному дослідженні фінансової освіти та виховання маловивченими залишаються зміст, форми і методи фінансової соціалізації дітей старшого дошкільного віку та властивості формування у дітей заощадливості, культури використання у взаємодії закладів дошкільної освіти та родини [34].

Від фінансової грамотності суспільства залежить добробут життя самої людини та і економічний тріумф країни, в якій він проживає. Але першочергово фінансові знання і навички необхідні кожній людині, аби продуктивно користуватися коштами та швидко здобувати нові ступені матеріального достатку [45].

Володіючи знаннями та навичками фінансової грамотності та основ економіки можуть допомогти вам у вирішенні таких завдань:

- планування сімейного бюджету, мудре керування витратами;
- заощадження, накопичення капіталу, інвестування;
- мудре управління особистими ресурсами, створення джерел пасивного доходу;
- правильний вибір джерел фінансування, кредитів;
- розумне користування банківськими послугами;
- забезпечення достойної пенсії на старість;
- забезпечення майбутнього для дітей [36, 59].

З раннього віку дитини важливо показувати важливість заощаджень. Це налаштовує дітей до майбутньої фінансової відповідальності та вчить їх самодисципліні та відкладеній насолоді. Чим раніше дитина здобуде навички заощадження, тим більш натуральною звичка буде ставати під час дорослішання.

Дитині дошкільного віку світ фінансів здається одночасно і захопливим і складним. Часто діти бачать гроші як магічний інструмент, який дає змогу отримати бажане: іграшки чи смаколики. При цьому для батьків надається фантастична можливість навчити своїх дітей життєвим урокам про цінність, планування та відповідальність [17, 19].

На даний момент, коли у світі фінансова нестабільність набирає обертів, дуже важливо навчити дітей фінансовій грамотності. Необхідно усвідомити, що в сьогоденні діти зіштовхуються з фінансовими питаннями значно раніше, а ніж було кілька років тому. А отже, батьки мусять

задуматися про допомогу дітям розібратися з фінансовими питаннями та навчити приймати їх мудрі та правильні рішення.

Фінансова грамотність є ваговою частиною розвитку дітей. Знання та вміння управляти своїми фінансами може допомогти дітям у дорослому житті бути фінансово успішними та незалежними людьми. Завдяки фундаменту фінансової грамотності, таких як вміння планувати, заощаджувати, приймати мудрі і виважені рішення, діти можуть мати фінансову стабільність у своєму дорослому житті. Важливо із раннього віку пояснювати дітям основи фінансової грамотності. Залучати дітей в обговорення сімейного бюджету та фінансових рішень, навіть давати можливість дитині спланувати свої витрати: чи то на іграшки, чи то на солодощі, чи то на пожертвування, чи на заощадження [2,15].

Діти зрідка розуміють ці речі, бо ще не мають відповідних фінансових знань та досвіду у фінансовій сфері. Але інколи батьки ухиляються від пояснень дітям фінансових питань, вважаючи це дорослими питаннями. А якщо ставитися до цього з творчістю та терплячістю, то діти з раннього віку можуть навчитися багатьом важливим речам, що у подальшому допоможе їм уникати багатьох як фінансових так і життєвих проблем та розчарувань [19, 57].

Знання та навички з фінансової грамотності нададуть можливість дітям не тільки мати успішне майбутнє, а також допоможуть розвинути важливі навички: самоконтроль та планування. Одержані навички з раннього віку допоможуть дітям приймати свідомі фінансові рішення, уникати кредитів та бути незалежними [45].

Діти вже у ранньому віці мають розуміти цінність коштів, мати розуміння спланувати свої витрати та розумно підійти до витрат. З часом фінансово грамотні діти зрозуміють, що гроші не зростають на деревах, а щоб отримати гроші необхідно докласти зусиль та відповідальності [29].

Фінансова освіта допоможе дітям розвинути практичні навички, які потрібні для керування фінансами: планувати свої витрати, заощаджувати, здійснювати різні фінансові операції. Тому, фінансову освіту необхідно впроваджувати до програм навчання та допомогти дітям у майбутньому бути успішними людьми [3, 17].

В нашому сучасному житті володіння знаннями і навичками з фінансової грамотності є дороговказом до стабільного та комфортного життя у майбутнього нас та наших дітей. Сьогодні більшість родин приділяють свою увагу навчанню дітей азам фінансової грамотності. Навчання важливо розпочати якомога раніше та пояснювати дитині, що таке гроші, звідки беруться та чому вони потрібними для кожної людини в країні, а також як заощаджувати, планувати бюджет родини та розумно їх витратити.

Фінансова грамотність важлива для майбутнього дітей. Вона дає змогу розвивати здорове фінансове мислення, приймати мудрі рішення та попереджати фінансові помилки [30].

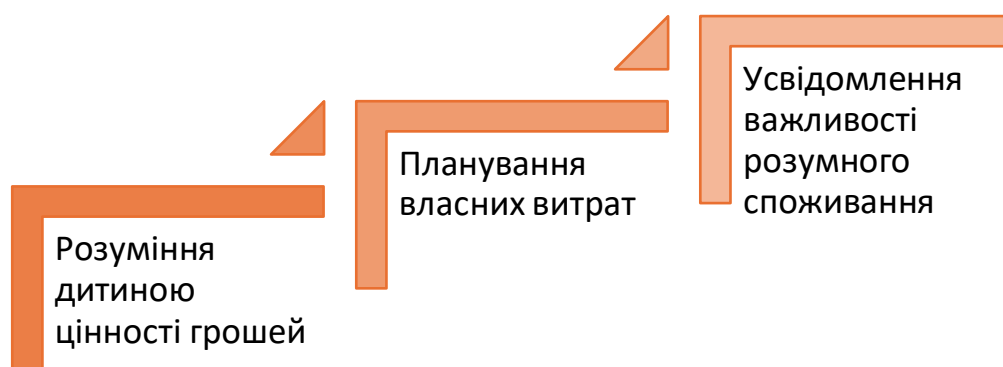
Ключовим завданням фінансової освіти є навчання дітей здійснювати управління своїми фінансами. Включно з цим має бути і розвиток навичок планування бюджету, заощадження коштів на майбутні наміри, а також мати усвідомлення принципів інвестування. Адже помилки у фінансах можуть призвести до серйозних наслідків у майбутньому житті. Тому, важливо запобігти цим помилкам і приділи час у навчанні. Це дасть змогу приймати мудрі і свідомі рішення, забезпечить їм фінансову стабільність та добробут протягом їх всього життя [2].

1.4. Методичні рекомендації щодо формування фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку

Існує багато способів для пояснення та навчання дітей старшого дошкільного віку розумінню грошей: надати дітям шанс отримувати та

витрачати малі суми грошей, аби діти самі відчули, що необхідно для їх отримання; залучати до сімейних нарад, на яких приймаються фінансові рішення у сім'ї та пояснювати дітям, чому були прийняті самі такі рішення. Також важливо приділяти увагу іграм та симуляції ситуацій, де діти зможуть вчитися розуміти гроші та керувати грошима. Приміром, рольові ігри, де діти приміряють ролі продавців, покупців чи банкірів та допоможуть їм розвивати навички фінансової комунікації та прийняття рішень [20].

Важливо пам'ятати, що фінансова грамотність є складовою освіти, і вкладання в навчання дітей спричинить до позитивних результатів у подальшому житті дитини. З віком дітей формування основ фінансової грамотності вимагає систематичного та структурованого підходу [29].

Мал. 1.1. Етапи формування фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку

Першим етапом у оволодінні фінансовій грамотності може бути роз'яснення розуміння дитиною цінності грошей. Діти мають дізнатися, що гроші можуть закінчуватися та використовувати їх потрібно розумно, як і заробляти. У такому разі батьки для роз'яснення можуть брати дитину за покупками, при цьому спілкуватися про ціну товарів та послуг.

Надалі дітям потрібно вчитися планувати власних витрати. Дітям необхідно зрозуміти, що гроші можна витрачати на різні цілі, але дуже важливим є позначити пріоритети та скласти план покупок. Батьки можуть допомогти дітям скласти такий план, при цьому пояснювати, які витрати являються обов'язковими, а які можуть зачекати та потребують заощаджень.

Тому дітей вже в дошкільному віці важливо навчити відкладати частину своїх коштів аби накопичувати на певну мету. Діти мусять розуміти, що певна частина фінансів може бути використана на якісь поточні потреби, а інша частина зберігатися та накопичуватися для досягнення майбутніх цілей. Прогресивні батьки можуть навіть відкрити дітям рахунок у банку та таким чином навчити їх відкладати частину кишенькових коштів [16, 52].

Врешті-решт, діти мусять усвідомити *важливість розумного споживання*. Діти повинні навчитися вирізняти потреби від бажань і розуміти, що вдоволення своїх внутрішніх потреб може бути в довгостроковій перспективі та мати велике значення, ніж миттєве задоволення свого бажання чи потреби. Батьки можуть допомогти дітям розвинути навички критичного мислення та прийняття виважених рішень при здійсненні покупок.

При вивченні основ фінансової грамотності важливо розвинути в дітей якості, як відповідальність та самодисципліна. Ці навички у житті дітям допоможуть приймати свідомі фінансові рішення та зберігати фінансову стійкість.

Відповідальність дає змогу розуміти свої довгострокові та короткострокові фінансові цілі. Діти будуть розуміти, що покладена до скарбнички копійка призведе до виконання поставлених цілей у фінансовому плані. Діти, які мають розвинуту відповідальність або ж розвивають її стають більш розумно відноситися до витрат та здатні планувати свої гроші [55].

Самодисципліна дає змогу дітям здійснювати контроль над своїми фінансовими звичками та уникати зайвих витрат. За рахунок самодисципліни діти здатні відкладати кошти на покупку більш значних речей. Вони

розуміють, що усі фінансові рішення можуть будуватися на обдуманості та самоконтролі [16].

Оцінити вдосконалення навичок відповідальності та самодисципліни можна уважно спостерігаючи за фінансовою поведінкою дитини. Якщо дитина бере до уваги знання та застосовує у повсякденному житті планування своїх витрат та накопичує на якісь реальні цілі — це говорить про розвиток відповідальності. А якщо дитини ще і на додачу проявляє вміння контролювати себе та відступається від бажань миттєвих задля більш важливих цілей, то це є самодисципліна.

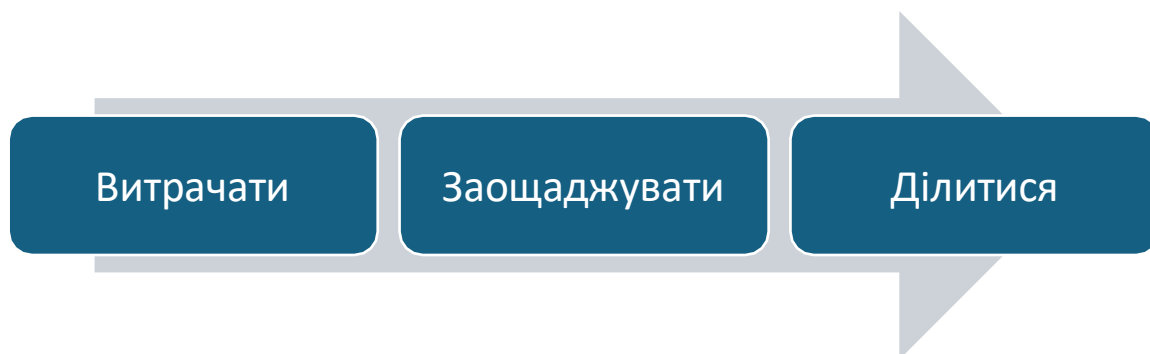
Для аналізу знань та навичок фінансової грамотності дітей можна користуватися різними методами. Одним з методів проводити тестування. Завдяки якому можна визначити рівень знань та навичок, а ще наскільки дитина обізнана у фінансових концепціях. Завдяки тестуванню можна оцінити навички дітей на практиці, наприклад, через вирішення певних фінансових ситуацій та питань [2, 29].

Також фінансова грамотність пов'язана з розвитком відповідних поведінкових елементів, таких як вміння планування бюджету, здійснювати контроль витрат та приймати мудрі фінансові рішення. Для аналізу цих елементів можна користуватися методами спостереження та оцінки фінансових дій дітей старшого дошкільного віку.

Результат аналізу фінансової грамотності може бути у вигляді кількісного показника чи відповідної оцінки. Проте важливо пам'ятати, що оцінка за всі елементи не являє собою основною метою, а являє собою лише інструментом для окреслює ефективність навчання та наданої підтримки для розвитку фінансових навичок та знань у дітей старшого дошкільного віку [3, 62].

Більшість дітей сприймає гроші як фізичний предмет, такі як монети та купюри, адже на них можна придбати щось добре. Діти дошкільного віку ще

не розуміють усього з фінансової грамотності, але вони в такому віці можуть навчитися абетці: *витрачати, заощаджувати та ділитися* [17].

Мал. 1.2. Абетка фінансової грамотності для старших дошкільників

З простих ідей необхідно починати навчання дітей старшого дошкільного віку абетці фінансової грамотності:

- витрати: необхідно показувати дітям, що за гроші можна придбати різні речі, але кількість їх обмежена. Це дасть змогу дітям зрозуміти, що кожен вибір витратити кошти є рішенням;
- заощадження: необхідно заохочувати дітей до заощадження грошей (наприклад, у скриньку, скарбничку) для більших покупок. Це навчить їх планувати та відтермінувати задоволення покупок;
- ділитися: необхідно обговорювати з дітьми намір віддавати частку коштів на благодійність або на подарунок для інших. Це допоможе виховувати у дітей відчуття емпатії та зрозуміти про важливість допомоги [17, 31].

Існують декілька *практичних методів*, які допоможуть дітей старшого дошкільного віку заощаджувати:

- скарбнички - дуже гарний спосіб побачити зростання заощаджень;
- цілі заощаджень - необхідно дитину заохочувати на щось визначене, аби дитину мотивувати до заощаджень;

- баночки з надписами «Заощадження», «Витрати», «Поділитися» - це необхідно для розподілу коштів по відповідним категоріям та спланувати їх використання згодом [6, 17].

Якщо навчити дітей старшого дошкільного віку заощаджувати та зробити повсякденною справою, то це може спонукати її продовжити досвід і в дорослому житті.

Керування коштами не обмежується заощадженнями та заробітком. Необхідно дітям також показати та пояснити, як порівнювати ціни, шукати знижки та вміти розпізнавати бажання та потреби. Необхідно використовувати приклади із свого щоденного життя, тобто брати дитину до крамниці і пояснювати, чому ви віддаєте перевагу певним продуктам, а не іншим, при цьому зазначайте на співвідношення якості та ціни [55].

Також можна познайомити дитину з фінансовими інструментами та ресурсами, як ігри та додатки для смартфонів, завантаживши контент на певну тематику. Вони створені для кращого фінансового розуміння у веселий для дітей спосіб.

Практичний інструмент, аби передати знання та навички фінансової грамотності — спонукати дітей до участі у процесі покупок та витрат. Під час походу по крамницях діти дошкільного віку можуть навчитися приймати рішення, розуміти цінність товарів та грошей. Аби дитина здобувала практичний навчальний досвід довірте дітям купити певні речі в межах бюджету. Така вправа може допомогти навчити дітей зважувати та приймати рішення, виявляти потреби і бажання, а також зрозуміти ідейний задум розпродажів та знижок [20, 23].

Залучайте дітей до обговорення сімейного бюджету, де кожен з сім'ї, включно з дітьми, може брати участь в обговоренні. Обговорюйте фінансові питання згідно віку дітей і застосовуйте можливість навчити їх азам фінансової грамотності: заощаджувати, інвестувати, враховувати витрати, які

пов'язані з веденням домашньої економіки. Такі обговорення сімейного бюджету можуть стати стартом у навчанні фінансової стійкості [4, 18].

Діти спостерігаючи за нами, батьками, більше навчаються, ніж слухаючи нас. Тому у батьків є виняткова можливість моделювати ту фінансову поведінку, яку батьки хочуть, щоб дитина відтворювала та мала у своєму житті. Також поряд з практичними прикладами постійно необхідно обговорювати своє фінансове планування, вибір того чи іншого, обмірковуйте рішення та які вони мали результати: позитивні чи негативні. Корисно буде разом з усім приділяти час на читання книжок з фінансової грамотності, переглядати цікаві відео та грати в ігри з фінансової грамотності [36].

Казки та ігри з фінансової грамотності являються чудовими інструментами для пояснення дітям складних фінансових понять. Такий інструменти можуть застосовувати як і батьки, так і педагоги в своїх заняттях. Діти будь-якого віку найкраще сприймають інформацію, коли їм весело і цікаво. Історії або ігри, в яких інтегровані фінансові уроки, можуть дати позитивні враження та залишитися в пам'яті дитини.

Розповідаючи своїм дітям різні історії про фінансові труднощі та успіхи, про їх подолання дасть змогу дітям зрозуміти, як керувати коштами, вміло розпоряджатися коштами в майбутньому. До прикладу є кілька ресурсів, які можна використовувати у навчанні з фінансової грамотності та навчання з ними можуть лишити приємні враження:

- книги: видання по типу серії «Лимонадна війна» – тут фінансові поняття поєднуються з розповідями;
- настільні ігри: класика на зразок «Монополія», або ж «Гри життя» – імітація прийняття фінансових рішень;
- додатки: спеціальні додатки з фінансової грамотності, які розроблені для відповідної категорії дітей, де в ігровій формі проходить навчання як керувати грошима [17, 20].

Також дієвим інструментом може бути систематичне виділення «кишенькових коштів». Це надасть можливість приймати свої фінансові рішення у контрольованому середовищі. Проте вкрай важливо завчасно встановити чіткі правила та сподівання. Кишенькові кошти можна і необхідно використовувати як навчальний інструмент таким чином:

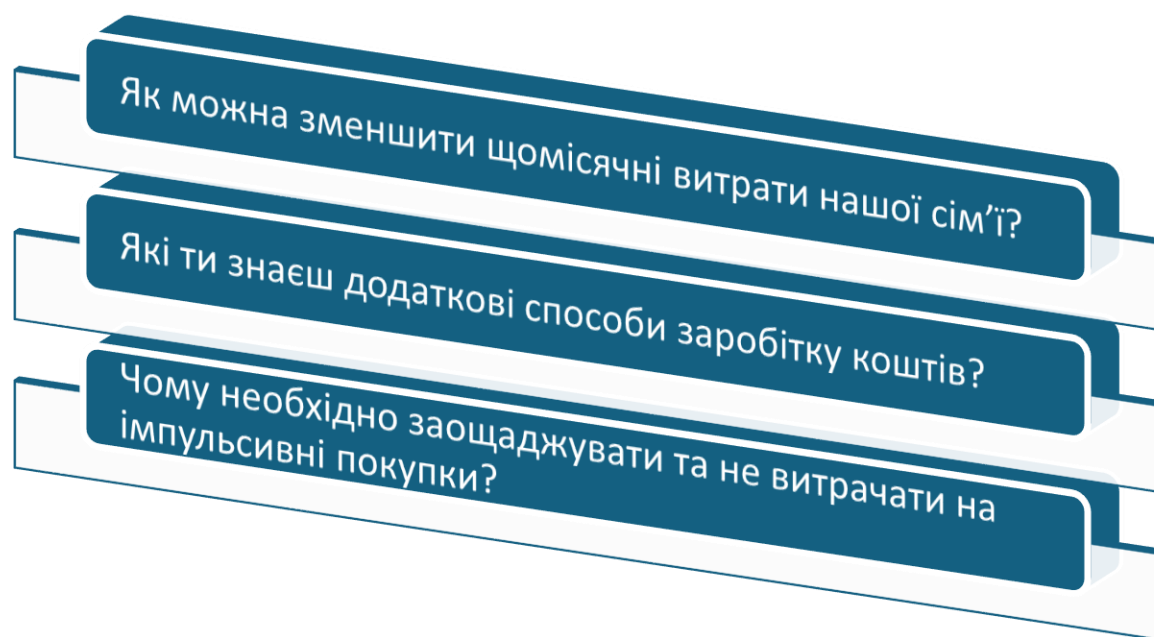
- встановіть певну суму та періодичність видачі кишенькових грошей;
- спонукайте заощаджувати певну частину коштів, порівнюючи їхні заощадження;
- обмірковуйте з дітьми їх вибір, витрати і досягнення цілей [29, 50].

Але слід пам'ятати, що надання кишенькових грошей дитині накладають певні обов'язки, тому слід уважно дивитися, як дитина використовує кошти.

З часом діти дорослішають і їх цікавлять поняття боргу та кредиту, що є не менш важливе за інші поняття з фінансової грамотності. Для початку, дітей необхідно познайомити з простими поняттями кредиту, наприклад, попросити у батьків запозичити невелику суму та повернути її, щоб показати як виглядає кредит.

Також ефективним інструментом можуть бути рольові ігри, під час яких демонструється відповідальність, яка тісно пов'язана за кредитуванням. Якщо дітям цікава тема кредитів, то необхідно приділити час для пояснення тем відсоткових ставок та ризиків, щоб у дорослому віці діти були більш підготовані у прийнятті різних фінансових рішень. Навчальні матеріали на тему кредитів розраховані на більш старших дітей, ніж дошкільнята [50, 51].

У дітей старшого дошкільного віку прояв цікавості до якихось речей, то це є ознакою, що дитина готова до сприйняття більше інформації. Тож необхідно говорити з дитиною, відповідати правдиво на всі її запитання і заохочувати відповідально думати про фінансові рішення. Можна скласти список запитань, які викличуть цікавість у дитини та обговорення [17, 20].

Мал. 1.3. Приклад запитань до дітей старшого дошкільного віку

Створюючи умови, де питання про гроші це нормально, дає змогу дітям відчувати себе більш спокійно і зручно та бути залученим до фінансових питань, що в свою чергу дасть можливість приймати виважені і розумні рішення.

Необхідно пам'ятати і про навчальні заклади дошкільної освіти. Заклади дошкільної освіти мають життєво вагомое значення у зміцненні знань і навичок фінансової грамотності, яких батьки навчають вдома. Багато закладів на сьогодні дають на розгляд різні програми з фінансової грамотності, частіше інтегровані в саму навчальну програму, яку в свою чергу можуть стати чудовим доповненням до здобутих фінансових знань дитини. Необхідно шукати можливості в самому закладі освіти або ж громаді.

В дошкільних закладах освіти вихователь може запроваджувати для навчання дітей фінансовій грамотності також читання книжок, настільні ігри та розповіді. Корисним та цікавим для дітей можуть бути і щомісячні завдання з фінансової грамотності, під час гри заощадити якусь певну суму

коштів або ж знайти відповідь фінансове рішення якоїсь ситуації. Граючи в ігри, наділяти дітей старшого дошкільного віку ролями та програвати різні фінансові сценарії для імітації прийняття рішень як у справжньому житті [26].

Ось кілька фінансових ігор, що можуть бути корисними та використанні під час навчання:

1. Особистий маленький бізнес. Розповідайте дітям, як можна організувати такий маленький бізнес. Наприклад, продаж лимонаду або ж ручних виробів. Розповідайте наскільки важливо робити планування, вести облік витрат та доходів, а також про ціноутворення.
2. Гра «Бюджетна карусель». Гра окреслює симуляцію різних життєвих ситуацій, де діти мають планувати і керувати бюджетом з обмеженнями. Наприклад, купити подарунок на день народження або спланувати відпустку.
3. Гра «Фінансовий детектив». В цій грі діти перетворюються у детективів та розслідують витрати в сім'ї. Гра допоможе зрозуміти, куди витрачаються гроші та навчить азам аналізу витрат.
4. Економічний челендж. Запропонувати дітям пройти челендж на певну кількість днів, де діти в повсякденному житті повинні знайти способи заощадження. До складу пошуку можуть включені такі елементи: пошук знижок, пошук виготовлення рукотворних подарунків натомість купівлі.
5. Монетний конкурс. Можна організувати конкурс на збирання монет. Протягом певного часу діти можуть збирати монети різного номіналу, а потім їх разом рахувати та спілкуватися на що вони витратять їх, при цьому застосовувати знання з планування витрат.
6. Сімейний фінансовий план. Можна запропонувати дітям разом зі своїми батьками сформувати сімейний фінансовий план,

охоплюючи розподіл коштів на різні категорії (на їжу, на навчання, на розваги та інше) та обговорити значення витрат, заощаджень та інвестицій [17].

Такого роду діяльність можуть обернути навчання на інтерактивний та змагальний досвід. Під час такого навчання діти дошкільного віку закріплюють здобуті знання та мають можливість проявити їх під час гри і розмови. Азарт здорової конкуренції дуже мотивує дітей більше приділяти часі та більш поглиблено вивчати фінансову грамотність [31].

Отже, розвиток знань та навик з фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку є основною частиною виховання, яка з часом може істотно вплинути на майбутнє життя та добробут. Аби покоління дітей старшого дошкільного віку сьогодні було фінансово підкованим у майбутньому необхідно починати з раннього віку та показувати на власному досвіді, на власному прикладі. Заклади дошкільної освіти спільно з батьками дітей мають йти в цю фінансову освітню подорож, пристосовуючись та використовуючи на сьогодні безліч доступних ресурсів та інструментів для надання дітям знань з фінансової грамотності. Важливо сьогодні інвестувати час та зусилля вже сьогодні в фінансову освіту дітей, аби в дорослому віці діти були успішними та незалежними.

Висновки до розділу 1

У дослідженнях вчених визначена проблема з фінансової освітою дітей старшого дошкільного віку та має низький рівень. Проблема фінансової освіти актуальна в різні часи нашої історії. Від вчених класиків до сучасних обговорюється питання розробки методів, системи, програм для формування базових знань та навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження науковців Н. Грами, А. Сазонової та інших доводять, що діти дошкільного віку вже мають певні фінансові уявлення. Але фінансова освіта і на сьогодні залишається актуальною складовою розвитку та соціалізації дітей, включаючи в себе базові фінансові знання та навички, сталі форми поведінки та утворення особистості, які потрібні для успішного добробуту у майбутньому.

У той же час, при великій різноманітності дослідження питання фінансової освіти дітей старшого дошкільного віку та особливостей формування знань та навичок фінансової грамотності залишаються маловивченими [13, 44].

У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти у 2021 році вперше акцентували увагу на необхідності формування соціально-фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку та сформували в освітній напрямок «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність». Під чим освітнім напрямком маємо розуміти, що оволодіння дітьми відповідно до їх віку основними знаннями та навичками соціально-фінансової грамотності.

Краще навчання з фінансової грамотності починати з раннього віку, але старший дошкільний вік вважають самим найкращим для освоєння знань, навичок та засобів соціально-фінансової грамотності, так як діти цього віку мають деякий досвід та самі прості вміння та навички соціально-фінансової діяльності.

Для формування навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку можна використовувати різні форми пізнавальної діяльності: художню літературу, інтерактивні ресурси (додатки, відео), настільні ігри, рольові ігри, досвід батьків чи старших людей, розповіді про фінансові ситуації.

Також потрібно створювати такі педагогічні умови, які будуть дітей старшого дошкільного віку заохочувати до активної участі у навчально-пізнавальній діяльності та до формування соціально-фінансової грамотності.

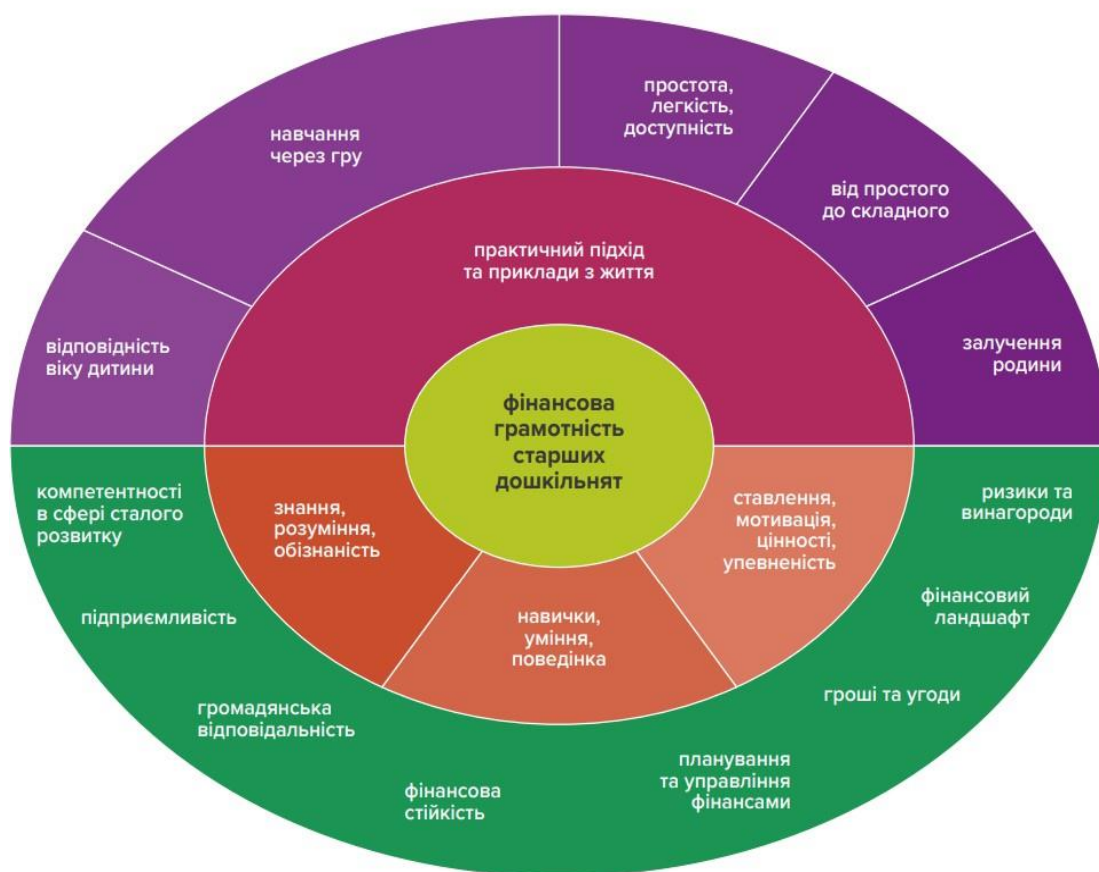
Адже маючі знання та навички з фінансової грамотності діти дошкільного віку мають усі шанси у майбутньому мати успіх, добробут та незалежність.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК В ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Особливості формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку

В умовах нашої сучасності одним з головних завдань освітнього процесу є перш за все формування спроможності до самостійного пошуку засобів пізнавальної діяльності, як у простій взаємодії між людьми та спілкуванні, так і у формуванні та примноженні власного багажу знань і досвіду. Сьогодення вимагає знизити вікову межу для початку економічного виховання та соціалізації дітей старшого дошкільного віку, що є основою для майбутньої економічної освіти, а також є цільною частиною успішної їх соціалізації [28, 62].

В новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти України (2021) вперше акцентували увагу на потребі у формуванні соціально-фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку, а саме прояву соціальної компетентності й навичок фінансової грамотності, що визначається як здатність дитини усвідомити, хто вона є і як необхідно взаємодіяти з іншими людьми (мал. 2.1). В свою чергу, такий підхід спонукає дитину більш глибоко вивчати свої права і обов'язки, планувати бюджет, мудро використовувати кошти, вчитися заощаджувати, оцінювати можливості та формує лідерські якості [41, с. 29 – 30].

Мал. 2.1. Діаграма розвитку фінансової грамотності та формування фінансових компетентностей дітей дошкільного віку

Експериментальне дослідження проведено на базі закладу дошкільної освіти Філії Паришківська початкова школа Опорного закладу освіти «Лукашівський ліцей» Баришівської селищної ради Київської області. В експериментальному дослідженні взяло участь 34 вихованці старшої різновікової групи віком 5-7 років.

Мета дослідження: експериментально встановити рівень сформованості навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Для вирішення мети поставлені такі *завдання дослідження:*

1. Визначити та сформулювати показники, критерії та умови для дослідження формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

2. Розробити методику діагностичного оцінювання щодо формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей дошкільної освіти.

3. Провести експериментальне дослідження та визначити рівень та умови формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

На самому початку експериментального дослідження було визначено критерії та їх показники для вивчення сформованості навичок фінансової грамотності у дошкільнят. На основі освітніх програм «Стежинки у Всесвіт» [46], «Світ дитинства»[18], «Дитина»[19] та теоретичного аналізу педагогічних джерел (А. Богуш [5], Н. Грама [13], А. Сазонова [43, 11]) можна визначили такі *критерії оцінки: когнітивний, операційний, мотиваційний* [2].

Розглянемо кожний критерій детальніше.

Когнітивний критерій охоплює такі *показники*, як наявність елементарних знань, уявлень та понять з фінансової сфери життя, наявність простих навичок фінансової грамотності, здатність використовувати просту фінансову лексику у повсякденному житті. Якщо дитина дошкільного віку не орієнтується та не використовує знання та навички з фінансової грамотності може призвести до негативних наслідків в майбутньому в фінансовій та економічній сфері. Використовуючи такі прості економічні поняття, як гроші, номінал, заощадження, бюджет, товар, ціна, заробітна плата, праця, професія, ринок дитина дошкільного віку може вміло оперувати даними термінами в активному та пасивному мовленні під час спілкуванні з однолітками, дорослими та брати участь у сюжетно-рольовій грі.

Наступний критерій – *мотиваційний*. Цей критерій охоплює такі *показники*: наявність інтересу до економічної сфери, що в свою чергу про інтерес дитини до фінансів, наявність відповідальності за свою поведінку та дії. Якщо у дитини наявний інтерес до фінансової грамотності та

відповідальність за свої дії та поведінку, то процес формуванні елементарних навичок фінансової грамотності та економічного виховання стає можливим. Що в майбутньому у процесі прийняття рішення на свою користь діти зважатимуть на наслідки своїх дій для інших людей.

І останній критерій – це *операційний*. Операційний критерій охоплює такі *показники*: наявність адекватної поведінки в життєвих та сюжетно-ігрових ситуаціях, які пов'язані з економічними стосунками, наявність здатності здійснювати елементарні економічні дії в рамках першочергових потреб родини та в сюжетно-ігрових умовах.

В ході проведення експериментального дослідження використовували такі методи дослідження: бесіда за запитаннями, індивідуальна бесіда, спостереження за сюжетно-ігровою діяльністю та поведінкою дітей старшого дошкільного віку, аналіз виконання дітьми вправ та завдань економічного характеру (робота з картками за методикою А. Сазонової та картками Г. Домана), словниковий текст (за методикою А. Сазонової) [43, 44].

Розглянемо детальніше найсуттєвіше у дібраних методиках з дітьми дошкільного віку, сформульованих за критеріями економічного виховання.

Когнітивний критерій

1. Бесіда

Мета: виявити елементарні уявлення у дітей старшого дошкільного віку про економічні поняття.

Матеріали: малюнки-картки із зображенням фінансових понять.

Процедура виконання: бесіда проводиться індивідуально або маленькими групами (2-3 дитини). Якщо дитина не розуміє з першого разу питання, його повторюють ще раз. Якщо відповідь не зрозуміла, то необхідно звернутися до дитини з проханням повторити.

Запитання: Що таке гроші? Для чого потрібні гроші людям? Навіщо люди заощаджують кошти? Навіщо всім дорослим необхідно працювати? Що

таке реклама? Для чого реклама потрібна? Навіщо людям банк? Що таке товар?

Розподіл за рівнями: *Високий рівень* – дитина дала відповідь вірно на більшість запитань або всі питання, отже в дитини дошкільного віку має повне уявлення про економічні поняття, розуміє їх та їх значення.

Середній рівень – дитина дала відповідь правильно на половину запитань, отже дитині необхідно приділити додатково час та допомога дорослого.

Низький рівень – дитина не дала відповідь на запитання, отже дитина не розуміє економічних понять.

2. Дидактична гра «Я кажу – а ти продовж»

Мета: виявити наявність лексики з економічної сфери в мовленні дітей.

Процедура виконання: Запропонувати дітям пограти в гру. Необхідно завершити речення початі експериментатором.

1. Твої батьки за свою працю (роботу) отримують... (Що? гроші, зарплату).

2. Людина, яка має багато грошей, називають...(Як? мільйонер, багатій).

3. Людина, яка вимикає світло в порожній кімнаті або закриває кран з водою, називають... (Як? заощадлива, економна).

4. Люди у крамницях...(Що роблять? купують, продають).

5. Українські паперові гроші називаються...(Як? гривня).

6. Залізні гроші називаються...(Як? монети).

7. Продукти та товари продає...(Хто? продавець).

8. Маленький аркуш паперу, в якому вказано кількість витрачених коштів на покупку товару називається...(Як? чек).

9. Якщо торт коштує дорожче, ніж іграшка (лялька, машинка), то торт за вартістю...(Який? дорожчий). А іграшка (лялька, машинка) за вартістю...(Яка? дешевша).

10. Щоб продавцеві продати один кілограм цукерок, продавцеві треба...(Що зробити? зважити їх).

Розподіл за рівнями: *Високий рівень* – дитина доповнила вірно більшість речень або доповнила всі речення, отже в дитини дошкільного віку має повну лексику про економічні поняття, розуміє їх значення.

Середній рівень – дитина доповнила половину речень, отже дитина розуміє про що йдеться, але потрібна допомога дорослого.

Низький рівень – дитина не доповнила речення, отже дитина не розуміє економічної лексики та не може використати її в мовленні з іншими.

3. *Словниковий тест*

Мета: з'ясувати в процесі спілкування наявність простих уявлень про фінансові та економічні поняття.

Матеріали: 5 малюнків-картинок, бланки із питаннями.

Процедура виконання: Кожна з карток має додатково ще чотири секції із інформацією про певну економічну ситуацію. Дитині пропонується словесне поняття або словосполучення, в свою чергу дитину має показати на зображенні.

Розподіл за рівнями: *Високий рівень* – дитина показала всі картки або більшість карток вірно, отже в дитини дошкільного віку має наявність прості уявлення про фінансові та економічні поняття.

Середній рівень – дитина показала половину карток, отже дитина розуміє про що йдеться, але потрібна допомога дорослого.

Низький рівень – дитина не показала жодної з карток, отже дитина не має якихось уявлень про економічні поняття.

Мотиваційний критерій

1. *Розповідь за картинками «Що можна придбати за гроші, а що ні?»*

Мета: виявити наявність інтересу до економічної складової життя.

Матеріали: набір карток.

Процедура виконання: Дітям пропонується розглянути набір карток і у відповідному поставити знак «+», якщо можна придбати за гроші, «-», якщо за гроші придбати неможливо. На картках зображено їжа, овочі, взуття, будинок, машина, квіти, час, здоров'я, дружба, знання, книжки, вітер, сонце, спокій, талант, веселка (Додаток 2). Діти мають обґрунтувати свою відповідь.

Розподіл за рівнями: *Високий рівень* – дитина розглянула всі картки або більшість карток та зазначила відповіді всі вірно або більшість вірно, отже дитини дошкільного віку має великий інтерес до складових економічного життя та до вивчення азів з фінансової грамотності.

Середній рівень – дитина розглянула та поставила половину карток вірно, отже дитина має інтерес до фінансової грамотності, але мало знайома з усіма фінансовими поняттями.

Низький рівень – дитина не поставила вірної позначки жодної з карток, отже дитина не має ніякого інтересу до фінансової грамотності.

2. *Бесіда за запитаннями.*

Мета: визначити рівень сформованості готовності дитини до ситуативних дій життя.

Матеріал: бланки із запитаннями.

1. Твій друг/подруга дозволив/ла погратися його іграшкою, яку він приніс у дитячий садок. Але ти навмисно зламав/ла іграшку. Як вірно вчинити?

2. У твого/єї друга/подруги є іграшка, яку ти дуже хотів, але батьки не в змозі її тобі придбати. Як бути, якщо ти дуже хоче пограти іграшкою?

3. Тобі подарували гроші на день народження. Як вирішиш вчинити з ними? Чому саме ти вирішив/ла так вчинити?

4. Тобі доручили зробити виріб з кольорового паперу, але виявилось, що потрібного кольору в тебе немає в наявності. Що ти будеш робити?

5. Твої друзі вирішили зробити годівничку своїми руками, але твої батьки свідчать, що краще придбати. Що буде вигідніше? Економніше?

Процедура проведення: Бесіда із запитаннями проводиться індивідуально з кожною дитиною. Якщо дитина не розуміє заданого питання, то можливо задавати додаткові питання або додатково пояснити ситуацію.

Розподіл за рівнями: *Високий рівень* – дитина на всі запитання вірно, отже в дитини дошкільного віку має рівень сформованості щодо ситуативних дій життя.

Середній рівень – дитина змогла відповісти на половину запитань вірно, отже дитина розуміє про що йдеться, але потрібна допомога дорослого для того, щоб вирішити ситуативні дії.

Низький рівень – дитина не відповіла на жодне запитання, отже дитина не має якихось уявлень про ситуативні дії життя та не має змоги їх вирішити.

Операційний критерій

1. Сюжетно-рольова гра «Крамниця»

Мета: виявити у дітей під час сюжетно-рольової гри уміння взаємодіяти, наявність знань з фінансової грамотності та вміння здійснювати елементарні економічні дії.

Матеріали: іграшкові гроші, імітування приміщення крамниці.

Процедура виконання: Запропонувати дітям сходити до крамниці та придбати речі, які вони мали запам'ятати заздалегідь. Починаємо гру з 2 – 3 предметів, але поступово збільшувати до 5 – 6 предметів для покупки. Крамниця може повністю відображувати реальні, тобто розділені на відділи. В ході гри змінювати ролі: батьки, діти, продавці, покупці.

Розподіл за рівнями: *Високий рівень* – дитина активно приймала участь та запропоновані зміни, отже в дитина дошкільного віку має наявність знань з фінансової грамотності та вміння здійснювати елементарні економічні дії в певних рамках.

Середній рівень – дитина приймала участь, але не змогла виконати певні дії, отже дитина розуміє про що йдеться, але потрібна допомога дорослого у здійсненні елементарних економічних дій.

Низький рівень – дитина не приймала участь та не виконувала дії за правилами гри, отже дитина не має вміння здійснювати економічні дії в певних рамках навіть з допомогою дорослого.

Для визначення об'єктивної оцінки щодо формування знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку було проведення анкетування батьків та педагогів. Анкета для батьків складалася з 13 (тринадцяти) запитань, для педагогів з 15 (п'ятнадцяти). Зміст анкети для батьків був створений з метою визначення наявності рівня знань з фінансової грамотності, створення умов у родині, зацікавленості батьків в отриманих знаннях дитиною та засобами отримання. Зміст же анкети для педагогів передбачав виявити рівень вмінь та знань з фінансової грамотності, а також підбором педагогічних методів, прийомів та видів навчальних занять для формування у дошкільників знань та навичок фінансової грамотності.

Отже, для виявлення особливостей формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку було встановлено відповідні критерії та показники, а також охарактеризовано та підібрано методики, які спрямовані на виявлення рівня навичок та знань з елементарної фінансової грамотності у дітей. Далі ми розглянемо результати дослідження проведеного за визначеними критеріями.

Як вище зазначалось, експериментальне дослідження проведено на базі закладу дошкільної освіти Філії Паришківська початкова школа Опорного закладу освіти «Лукашівський ліцей» Баришівської селищної ради Київської області. В експериментальному дослідженні взяло участь 34 вихованці старшої різновікової групи віком 5-6 років у період з 01.09.2024 р. по 20.10.2024 р. Вихованців дошкільного закладу було розділено на дві групи: експериментальну групу (далі – ЕГ) та контрольну групу (далі – КГ) по 17 чоловік у кожній. Також для повної картини дослідження прийняли участь 3 вихователя і 52 батьків вихованців старших дошкільних груп, для яких було

розроблено анкетування для педагогів (15 запитань) та для батьків (13 запитань).

Було розроблено ряд методик з дітьми дошкільного віку, які допоможуть встановити рівні сформованості навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності. Отже, перейдемо до аналізу результатів по кожному критерію та показників проведених з дітьми старшого дошкільного віку ЕГ і КГ.

Когнітивний критерій.

За результатами бесіди та словникового тексту, які були направлені на виявлення елементарних уявлень про економічні та фінансові поняття, майже половина дітей тільки мають прості уявлення щодо економічних та фінансових понять: 47 % в ЕГ та 41% в КГ. На прохання вихователя відповісти на запитання та показати відповідну картку частина групи, яка має високий і середній рівень, виконали завдання, а саме визначили логічні ряди (пекарня – кухонна плита, мука, тісто, міксер, хліб, булочки, кухар) та відповіли на більшість питань під час бесіди.

Інші 53 % ЕГ та 59 % КГ під час бесіди плутали відповіді на запитання, не могли сформулювати відповідь на запитання, навіть «своїми словами». Під час словникового тесту не вдалося дітям скласти логічний ряд, навіть з допомогою дорослих (вихователя) вдавалося не з першого разу дати відповідь.

Результатами дидактичної гри «Я кажу – а ти продовж», яка спрямована на виявлення лексики з фінансової сфери в мовленні дітей старшого дошкільного віку показала майже рівні результати з бесідою та словниковим тестом. В ЕГ 48 % та КГ 43 % дітей показали знання лексики та використовували її в мовленні. Решта груп відсотків плуталися з відповідями.

Визначена нами мета виявити прості уявлення з фінансової сфери у дітей старшого дошкільного віку під час дослідження дозволила з'ясувати, що дошкільники (ЕГ 53%, КГ 59%) не знайомі з усіма поняттями економічної

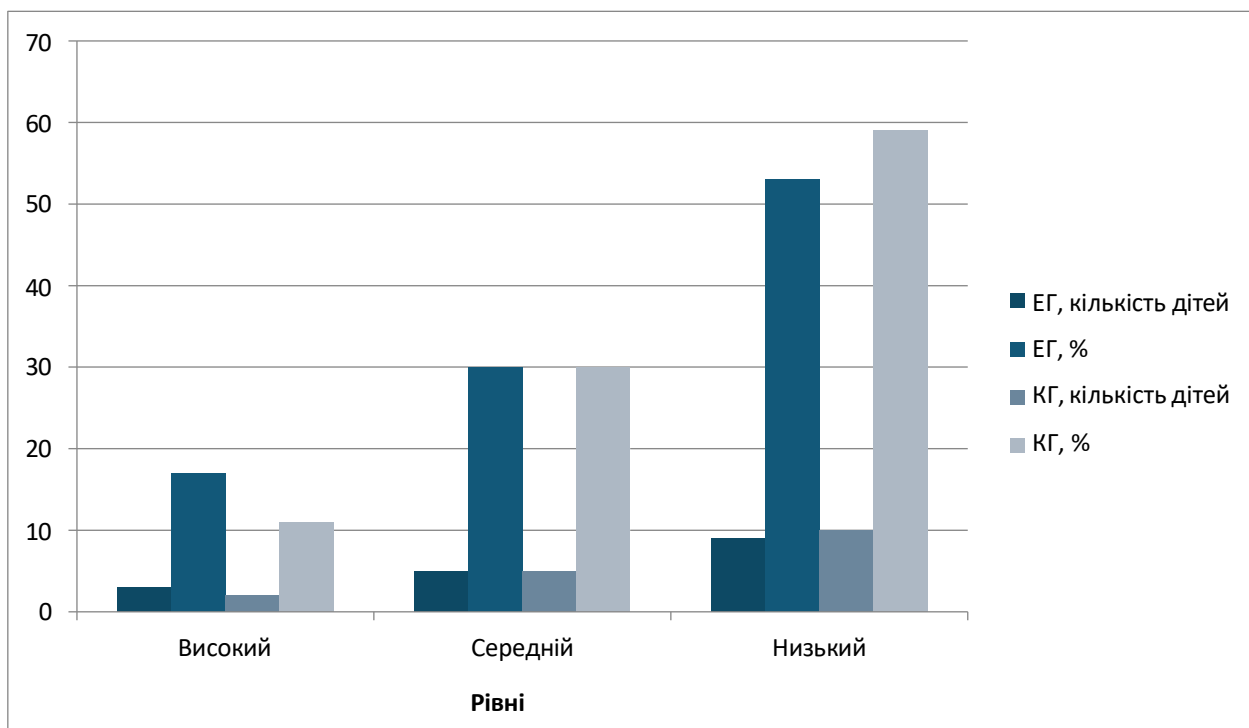
сфери. Причиною цього може бути, що діти на стадії навчання і не всі знайомі з фінансовими поняттями (хтось більше, хтось менше), а також не все пояснювалось дорослими.

Нижче, у таблиці 2.1, наведено результати дослідження за когнітивним критерієм дітей старшого дошкільного віку:

Таблиця 2.1

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за когнітивним критерієм формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності, %

Рівні	Кількість вихованців			
	ЕГ		КГ	
	дітей	%	дітей	%
Високий	3	17	2	11
Середній	5	30	5	30
Низький	9	53	10	59

Мал. 2.2. Діаграма розподілу дітей старшого дошкільного віку за когнітивним критерієм формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності

Мотиваційний критерій.

Були проведені методики вербального тесту: розповідь за картинками та бесіда за запитаннями. В блоці розповідь за картинками ми виявляли інтерес до економічної складової життя. Діти ЕГ 53 % та КГ 35 % краще склали розповіді за сюжетно-тематичними картинками «Ринок», «Крамниця», а складнішими сюжетно-тематичними картинками для дітей виявився «Банк».

Далі розглянемо результати бесіди за картинками з дітьми дошкільного віку, в якій ми визначали рівень сформованості готовності дитини до різних ситуативних дій. 45% ЕГ та 33% КГ відповіли на більшість складних питань.

Найбільш легким запитанням для дітей виявилось «Тобі подарували гроші на день народження. Як вирішиш вчинити з ними? Чому саме ти вирішив/ла так вчинити?», так як більшість дітей обґрунтували свою відповідь так: заощадити кошти на більш суттєвіший подарунок, але для дітей старшого дошкільного віку складним виявилися питання «Твій друг/подруга дозволив/ла погратися його іграшкою, яку він приніс у дитячий садок. Але ти навмисно зламав/ла іграшку. Як вірно вчинити?», так як ніхто не хотів відшкодовувати збитки, а більш за все зізнатися батькам.

Діти плутались з відповідями, не вдавалося побудувати розгорнуту відповідь та підібрати слів.

Отже, за результатами ми можемо визначити, що дітям дошкільного віку не мають розвинуту навичку на достатньому рівні аби вирішувати ситуативні дії життя, а також на середньому рівні інтерес до фінансової сфери. В ЕГ 53 % дітей мають більший інтерес, ніж КГ 35%. Але діти проявляють цікавість до складової фінансового життя, до фінансових понять

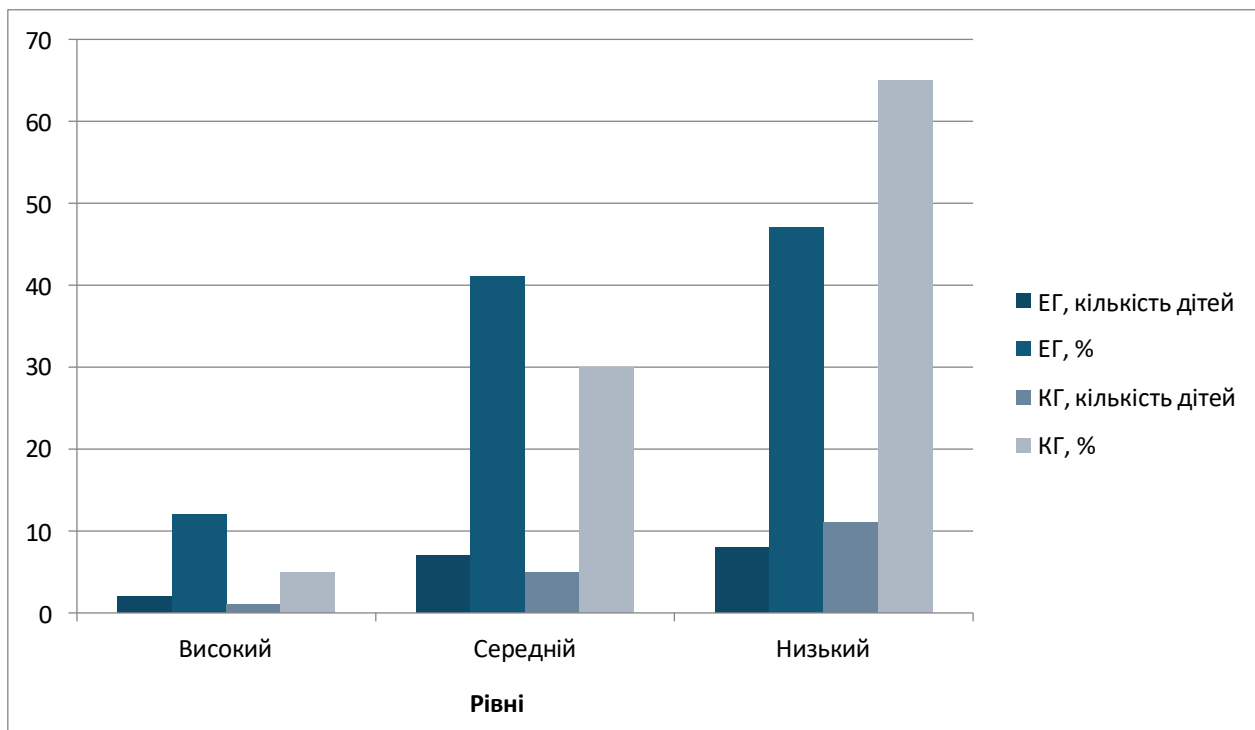
та можуть надати розумні відповіді щодо подарованих коштів, відношення до коштів, турботливого відношення до своїх речей та речей інших.

Дані, які отримали під час дослідження мотиваційного критерію дітей старшого дошкільного віку показано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за мотиваційним критерієм формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності, %

Рівні	Кількість вихованців			
	ЕГ		КГ	
	дітей	%	дітей	%
Високий	2	12	1	5
Середній	7	41	5	30
Низький	8	47	11	65

Мал. 2.3. Діаграма розподілу дітей старшого дошкільного віку за мотиваційним критерієм формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності

Операційний критерій.

В ході проведення діагностики за операційним критерієм, метою якого були визначити вміння взаємодіяти та здійснювати елементарні фінансові дії. Дошкільнята за цим критерієм показали найвищий результат в порівнянні з іншими критеріями. Слід зазначити, що під час сюжетно-рольової гри та планомірного спостереження визначено, що 70 % дітей ЕГ та 53 % КГ мають вміння взаємодії, вести діалог на задану тему (коректне спілкування, вживання термінології заданої гри, пояснення покупцеві та продавцеві), вміння виконувати дії економічної сфери (покупка, продаж), вміння вживатися в соціальну роль (покупець, продавець, касир, водій). Зауважимо, що педагоги використовували усе середовище групи для відтворення сюжетно-рольової гри та предметно-пізнавальної діяльності (фартушки та шапочки, корзинки, іграшки, касовий апарат, гроші), а також прислухалися до ідей дітей під час сюжетно-рольової гри, втручання вихователя було невимушеним та не порушував самостійного ходу гри.

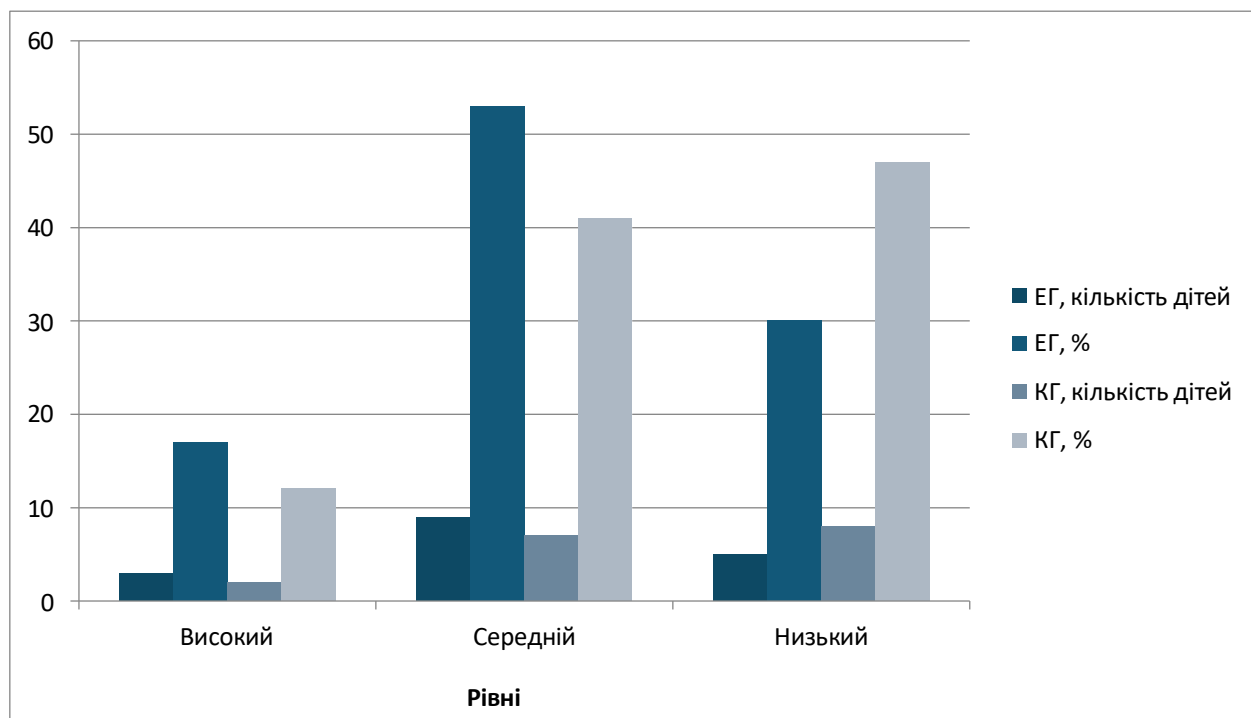
Діти з неймовірною легкістю приміряли та вживалися у відповідні ролі, використовували поняття «гроші», «гривня», «чек». Трималися впевнено та проявляли різний спектр емоцій. Було помітно, що дітям дошкільного віку дуже подобається такий формат занять, де вони формують необхідні навички з фінансової грамотності.

Відомості дослідження за операційним критерієм дітей старшого дошкільного віку представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за операційним критерієм формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності, %

Рівні	Кількість вихованців			
	ЕГ		КГ	
	дітей	%	дітей	%
Високий	3	17	2	12
Середній	9	53	7	41
Низький	5	30	8	47

Мал. 2.4. Діаграма розподілу дітей старшого дошкільного віку за операційним критерієм формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності

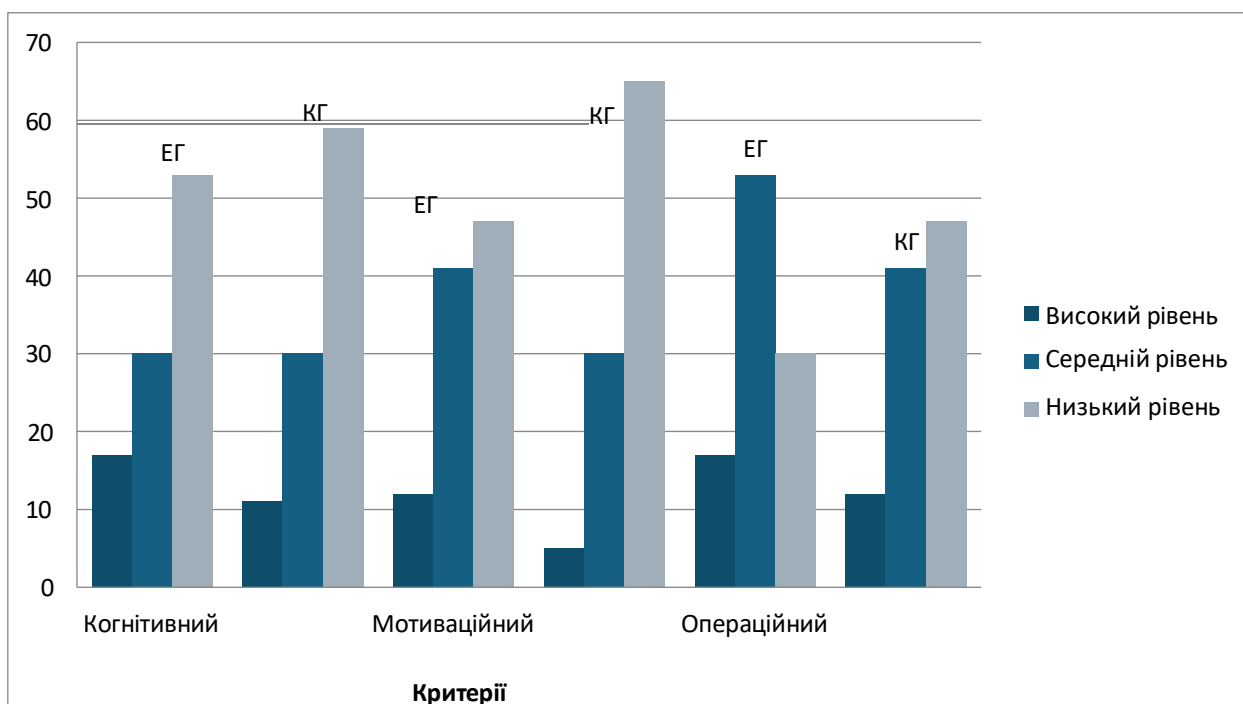
Таким чином, за результатами експериментального дослідження методик з вихованцями старшого дошкільного віку, які були розподілені на ЕГ та КГ, ми виявили 3 (три) рівні сформованості навичок фінансової

грамотності в пізнавальній діяльності відповідно до визначених критеріїв та узагальнена інформація наведена у таблиці 2.4.

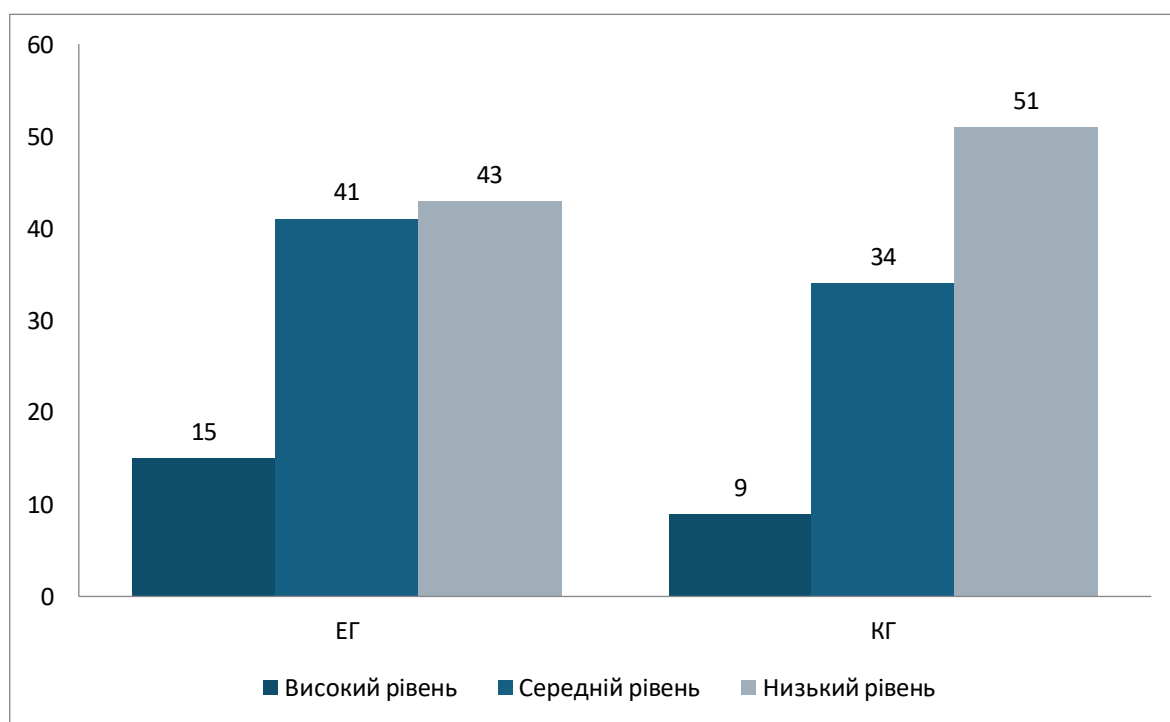
Таблиця 2.4

Розподіл дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти за рівнями фінансової грамотності в пізнавальній діяльності, %

Рівні	Критерії						Усього	
	Когнітивний		Мотиваційний		Операційний			
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	17	11	12	5	17	12	15	9
Середній	30	30	41	30	53	41	41	34
Низький	53	59	47	65	30	47	43	57

Мал. 2.5. Діаграма розподілу дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти за рівнями фінансової грамотності в пізнавальній діяльності, %

Мал. 2.6. Діаграма середнього розподілу дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти за рівнями фінансової грамотності в пізнавальній діяльності, %

Високий рівень формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку говорить про те, що дитина з цікавістю ставиться до фінансової сфери життя, з цікавістю та бажанням приймала участь у заняттях та іграх з фінансової грамотності, де мала можливість проявити ініціативу, вміло пояснювала свою точку зору, в ході гри чи заняття відмовлялась від власних бажань за ради спільної мети, вживали в мовленні фінансову лексику, розумно виконували завдання, аналіз, групування різних фінансових понять, доводили розпочату справу до кінця та приймали мудрі рішення, були активні. Таких діток старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти було виявлено 15 % ЕГ та 9 % КГ.

Середній рівень формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності було помічено в дітей старшого дошкільного віку, які показували не високу зацікавленість у ознайомленні з фінансовими поняттями. З часом рівень зацікавленості дитиною падав без постійного

мотивування. Але діти з бажанім приймали участь, приміряла на себе другорядні ролі та намагалась лишитися непоміченою. Мають розуміння простих фінансових понять, але не охоче використовували в мовленні з іншими вихованцями. В залежності від складності завдань погоджувались виконувати, але не доводила справу до кінця, особливо під увагою та тиском інших дітей. Свої інтереси ставить вище за інших. Таких дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти було виявлено 41 % ЕГ та 34 % КГ.

Низький рівень формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності проявлявся таким чином: не завжди був присутній інтерес до фінансових понять, під час занять та ігор дитина сиділа осторонь та намагалась уникнути будь якої участі, не було зі сторони дитини проявлення ініціативи, намагалась обрати найлегші завдання. Проявляла негативний інтерес до фінансової сфери, що відповідно проявлявся в не засвоєні матеріалу та не збагачувалися знання з фінансової освіти, також в негативному ставленні до відповідно запропонованих методик. Таких діток старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти було виявлено 43 % ЕГ та 57 % КГ.

Отже, на основі проведених методик та комплексної оцінки було сформовано три рівні (високий, середній, низький) формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку. За отриманими даними можемо сказати, що в закладі дошкільної освіти необхідно приділити більше уваги основам фінансової освіти в пізнавальній діяльності. Мотивувати якомога більшість дітей на вивчення фінансових понять та зосередитися на факторах цікавості, які визначає перед дітьми вихователь у процесі занять, у формах самостійної пізнавальної діяльності.

2.2. Система формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку

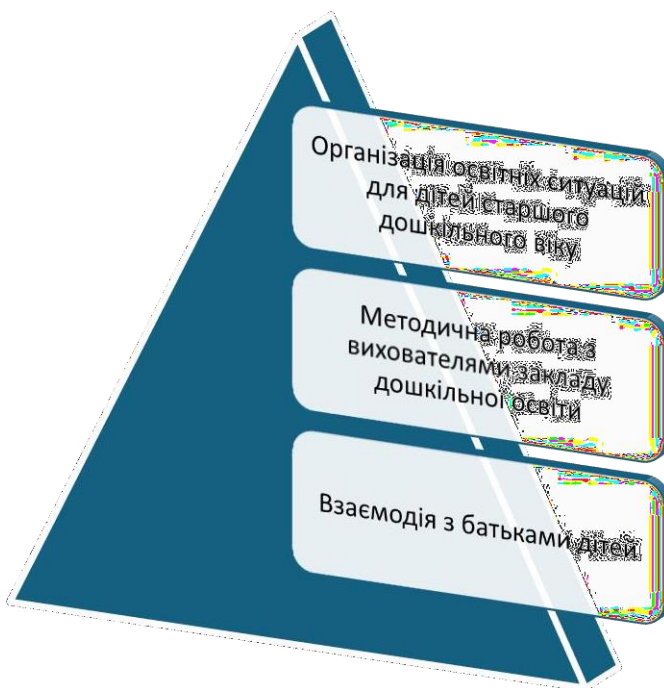
Констатувальний етап нашого експериментального дослідження показав, що в практиці вихователі закладу дошкільної освіти не в повній мірі використовують сучасні вимоги щодо формування навичок фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності.

Перш за все, причина такої ситуації криється в рівні кваліфікаційної обізнаності педагогів з фінансової грамотності. Під час проведення експериментального дослідження ми встановили, що вихователям закладу дошкільної освіти стикалися з труднощами проведення занять та систематизації матеріалів до занять, так як, насамперед, це стосується з рівнем знань педагогів щодо проблеми формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності та недостатньою забезпеченістю методичного кабінету.

В ході бесіди з вихователями ми з'ясували, що користуються матеріалами виключно з мережі Інтернету, а методичний кабінет за останні роки не поповнювався жодним матеріалом.

Однак вихователі закладу відкриті та проявляють інтерес до будь-яких підвищень рівня знань з фінансової грамотності, застосовуючи нові форми роботи в формуванні навичок фінансової грамотності у дітей.

Було визначено *педагогічні умови формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку (мал. 2.7).*

Мал. 2.7. Педагогічні умови формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку

Більш розгорнуто подаємо педагогічні умови формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку:

1. Організація освітніх ситуацій для дітей старшого дошкільного віку з метою формування навичок фінансової грамотності у пізнавальній діяльності.
2. Методична робота з вихователями закладу дошкільної освіти щодо підвищення рівня знань з використання прийомів формування фінансової грамотності дошкільників.
3. Взаємодія з батьками дітей старшого дошкільного віку для підвищення рівня компетентності з фінансової грамотності.

Робота на етапі формувального етапу експериментального дослідження відповідно до визначених педагогічних умов була спланована на забезпечення виконання умов формування навичок фінансової грамотності

дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності. Далі розглянемо більш детально кожну педагогічну умову.

Організація освітніх ситуацій для дітей старшого дошкільного віку з метою формування навичок фінансової грамотності у пізнавальній діяльності.

Для формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності нами було розроблено комплексний підхід, який передбачає оволодіння основами фінансової грамотності, розуміння фінансових понять, оволодіння уміннями та навичками з фінансової грамотності та розвиток якостей особистості в цілому.

При формуванні мети цього етапу дослідження було взято до уваги дослідження А. Богуш, К.Крутій, А. Сазонової, які вказали, що дитина проявляє економічний досвід через мовлення. Якщо дитина в своєму мовленні використовує неповні та неточні поняття, це може означати, що в неї не склалося вірного уявлення про предмет, тому вкрай важливо приділити увагу та врахувати особливості оволодіння лексиною економічної сфери дошкільниками [5].

Метою формувального етапу експериментального дослідження було формування інтересу до фінансової лексики та збагачення словникового запасу, систематичне формування соціально-економічних знань, формування та впорядкування знань дітей про економічні аспекти повсякденного життя, ознайомлення дітей з основами економіки, формування початкових знань про економічні поняття та стимулювання інтересу до економічних явищ.

Під час діагностики на констатуючому етапі нашого дослідження було виявлено, що діти розуміють економічні поняття, але не всі, в деяких вони плутаються та не можуть провести логічну лінію між ними. Отже, деякі завдання та ігри були спрямовані на оволодіння понять з фінансової сфери, але перш за все увага педагогів була спрямовано, щоб діти свідомо

використовували лексику економічної сфери як у дошкільному середовищі, так і у повсякденному житті.

Перш за все, завдання були зосереджені на розвитку та збагаченню пізнавальних вмінь та досвіду дітей старшого дошкільного віку про соціально-економічну сферу життя. Отже, робота була спрямована на розуміння та оволодіння дітьми основних фінансових понять, умінню користуватися поняттями у повсякденному житті.

Також була проведена робота на виявлення цікавості дітей до економічної сфери життя, на формування простих уявлень та навичок з соціально-фінансової грамотності для подальшого використання дитиною у житті. Приділена увага на розвиток інтелектуальних здібностей дітей, а саме вміння групувати фінансові поняття, аналізувати їх та знаходити спільні характерні риси.

Головна роль на заняттях з формування знань та навичок фінансової грамотності була у вихователя. Вихователь зацікавлював дітей на вивчення та розуміння соціально-фінансових понять, залучав до завдань та ігор, знайомив їх з основами соціально-фінансової грамотності.

Були проведенні заняття, на яких були застосовані такі завдання та ігри пізнавальної діяльності: бесіди, сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, казки, мультиплікаційні фільми, метою яких була познайомити дітей зі світом фінансів.

Бесіди були спрямовані на ознайомлення дітей елементарними фінансовими поняттями, яку роль вони відіграють в житті. Це бесіди з запитаннями, бесіда про сімейний бюджет, про гроші, про банк, про заощадження, про витрати.

Сюжетно-рольові ігри дали дітям змогу приміряти на себе різні ролі, вирішити різні економічні ситуації, розвинути різні якості особистості, навчилися розуміти дії інших дорослих, ввічливо відноситися та спілкуватися з іншими, доводити розпочату гру до кінця:

- «Салон краси» – діти мали вжитися в роль перукаря, клієнта, касира та прибиральника, проговорити з якою метою вони прийшли, відповідно провести дії на пропозицію клієнта перукарні.

- «Сім'я» – діти приміряють роль тата, мами, сестер, братів, бабусь та дідусів, дітей (немовлят) та за пропозицією вихователя розігрують різні життєві ситуації.

- «Лікарня» – діти приміряють роль лікарів та пацієнтів, вчилися ввічливо спілкуватися, доводити свою точку зору, розігравали за пропозицією вихователя різні життєві ситуації.

- «Крамниця» – діти приміряють роль покупців та продавців, вчилися ввічливо спілкуватися, доводити свою точку зору, розігравали за пропозицією вихователя різні життєві ситуації.

Дидактичні ігри спрямованні на розвиток знань, інтересу, удосконаленню пізнавальних умінь і навичок, формуванню мовленнєвої, комунікативної, соціально-економічної компетентній, розвитку особистісних якостей:

- Дидактична гра «Я – скажу, а ти продовж» – діти мали відповісти на запитання запропоновані вихователем.

- Дидактична гра «Порахуй гроші» – діти рахують гривні до 5 або 10.

- Дидактична гра «Що можна придбати за гроші?» – дітям показано картки з різними зображеннями, вихователь просить дітей відповісти що можна придбати за кошти, а що ні, пояснивши свою відповідь. Наприклад: їжа – купуємо за гроші, тому, що таким чином ми можемо віддячити іншим людям за їх працю, і так працює економіка; здоров'я – не можемо придбати за гроші, тому, що це нам дається з народження і протягом життя ми його лише зберігаємо [23, 55].

Казки та мультиплікаційні фільми розповідають та навчають дітей простою мовою про існування грошей, звідки вони беруть, їх розподіл на важливі потреби та бажання, про формування навичок заощадження,

примноження та витрат, про значення грошей у житті кожного з нас. А за допомогою сучасних технологій, а саме штучного інтелекту, та мережі Інтернет казки та мультфільми можуть бути різними та цікавими для дітей будь-якого віку [55].

Методична робота з вихователями закладу дошкільної освіти щодо підвищення рівня знань з використання прийомів формування фінансової грамотності дошкільників.

Ця система спрямована на забезпечення якісної педагогічною освітою, професійного розвитку та підвищення ефективності роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Така робота включає організацію тренінгів для вихователів, майстер-класів, семінарів, колективних обговорень, що допомагає вихователям оновити та підвищити рівень знань, оволодіти сучасними методиками виховання та навичками проведення занять. Такий процес сприятиме не тільки розвитку професійних навичок вихователів, але й сформує спільну та підтримуючу освітню спільноту, яка буде орієнтована на високий рівень якості дошкільної освіти.

Взаємодія з батьками дітей старшого дошкільного віку для підвищення рівня компетентності з фінансової грамотності.

Перші знання з фінансової грамотності діти отримують в колі родини, так родина має найтісніший зв'язок з суспільством. В сім'ї одним з головних завдань показати та навчити дітей господарській діяльності, яка є необхідною умовою розвитку сімейних відносин та життя в цілому. Ця система передбачає розвиток у дітей базових фінансових навичок через залучення батьків у процес навчання. Така робота допомагає, насамперед, батькам свідомо зрозуміти про важливість ознайомлення дітей з основами фінансової грамотності з раннього віку, можливість надати їм практичних знань та інструментів для формування відповідального відношення до грошей у сім'ї, навчити дітей щоденного обліку прибутку та витрат, дбайливе ставлення до праці людей, їжі та одягу [36].

Також батьки можуть застосовувати різні методи для навчання дітей з фінансової грамотності кожного дня: кишенькові гроші, разом ходити за покупками, читати казки про гроші, приділяти час іграм, які пов'язані з грошима, використання сучасних ресурсів та технологій сьогодення (додатки, інтерактивні ігри, віртуальну реальність) [51, 52].

Спільна праця педагогів та батьків забезпечить ефективне виховання та формування знань та навичок у дітей з фінансової грамотності, заохочуючи дітей на свідоме розуміння цінностей грошей, заощаджень, витрат та плануванню. Робота проводилась через організацію виховної роботи, а саме: консультація батьків на тему «Практичні поради батькам щодо розвитку соціально-фінансові навички дітей старшого дошкільного віку», тренінг «Міліонер з пелюшок».

Система формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку має бути з комплексним підходом до вирішення формування навичок, також має відповідати віковим особливостям дітей та використовувати усі можливості нашого сьогодення. Можливості сучасних технологій, ефективний педагогічний підхід та розуміючі і відкриті батьки сприятимуть формуванню навичок фінансової грамотності у дітей, їх відповідального відношення до грошей, що у подальшому стане основою їх фінансової освіти та успішного самостійного життя [47].

2.3. Міжнародна програма «Афлатот» для формування фінансової грамотності у дітей

На сьогоднішній день гостро постає питання щодо змін, які спрямовано на сферу дошкільної освіти. Говориться про важливість внеску в саму людину та в державу. Постає можливість підвищити якість фінансової освіти в дошкільному середовищі, попри те що використовуються найновітніші та сучасніші освітні програми та педагогічні технології. І тут роль держави є

надважливою, але для більш продуктивного виконання функцій держава слід співпрацювати із іншими сторонами, які виявляють інтерес до процесу підвищення рівня фінансової грамотності суспільства. Нині фінансова грамотність громадян та створення освітніх програм з підвищення фінансової грамотності є найважливішим аспектом для усіх країн світу, підставою, якого є швидкий розвиток сучасного світу [40].

Основною метою для країн є впровадження якісної фінансової освіти для дітей старшого дошкільного віку, а також створення фундаменту для фінансових знань, навичок, норм, які потрібні для прийняття прогресивних фінансових рішень у подальшому житті.

Складність цієї мети полягає в особливостях дошкільної освіти та вікової своєрідності дітей дошкільної освіти, які вперше здійснюють кроки у складний світ соціально-фінансових відносинах.

Так у 2003 році Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) дала привід для створення проєкту фінансової освіти, мета якого: провести оцінку рівня необхідності у фінансовій освіті та розробити план поліпшення фінансової освіти разом з еталоном грамотності. У 2005 році ОЕСР опублікували звіт «Покращення фінансової грамотності, аналіз питань політики». Свій погляд зосередили на дошкільні програми, які спрямовані на інвестиції, заощадження та фінансову освіту для всього суспільства.

У 2008 році Європейська комісія заснувала «офіційну комісію з фінансової освіти». Основним завданням комісії було у поширенні кращого досвіду у фінансовій сфері, надавати рекомендації комісії щодо принципів високоякісних програм фінансової освіти, а також допомагати комісії у встановленні будь-яких правових, нормативних, адміністративних бар'єрів для надання ефективної фінансової освіти. За рік до створення цієї групи Європейська комісія ухвалила контракт на дослідження ініціатив фінансової грамотності в країнах членах Європейського союзу [61].

За результати дослідження ОЕСР, що показано на мал.2.8, громадяни України мають низький рівень знань з фінансової освіти.

Дослідження показало: індекс фінансової грамотності становить 12,3 бали — це лише 58 % від максимального значення (21 бал) та є меншим від мінімального цільового рівня, рекомендованого ОЕСР (14 балів). Згідно опитування Національним Банком України 2021 року серед підлітків — 86% готові говорити про гроші. Найвищий рівень фінансової грамотності зафіксували в українців від 25 до 34 років (12,7) та від 30 до 59 років (12,6). Найменш фінансово обізнаною є молодь 18-19 років (10,1) та люди, старші за 60 років (11,6) [40, 53, 54].

Мал. 2.8. Індекс фінансової грамотності громадян України

На державному рівні, а саме у Базовому компоненті дошкільної освіти створено освітній напрямок «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність», який направлений на визначення навичок фінансової грамотності та інтерес дітей на опануванні планування бюджету, розумного використання доступних ресурсів, заощадження, дати оцінку наявним можливостям, на заохочення до вивчення соціально-фінансових взаємозв'язків, виявлення зацікавленості до грошей. У цьому документі виділено логіко-математичну та дослідницьку компетентність, як здатність дитини використати свою власну сенсорну систему у процесі діяльності [41, с. 29—30].

Якісна освіта здійснює надважливу роль у формуванні навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку, а саме у створенні потужного фундаменту у формуванні звичок та фінансової незалежності у майбутньому житті дітей.

Для отримання більш глибоких знань з фінансової грамотності використовують як державні, так і міжнародні програми. Однією з таких програм є програма «Афлатот».

16 листопада 2016 року було підписано меморандум про співпрацю у сфері дошкільної освіти між Міністерством освіти і науки України та міжнародною фундацією «AflatounInternational» (Нідерланди). Меморандум про співпрацю був спрямований на вдосконалення роботи з підвищення рівня соціальних прав і фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Початком спільної та подальшої співпраці в даному напрямку став наказ Міністерства освіти і науки України від 22 січня 2016 року № 46 «Щодо упровадження основ соціальної і фінансової освіти дітей старшого дошкільного віку», відповідно до якого проєкт «Афлатот» офіційно започатковано у 16 регіонах України (див. малюнок 2.9) [38].

Мал. 2.9. Мапа початку роботи проекту «Афлатот»

У всіх регіонах України створили систему надання всебічної інформаційної та методичної підтримки усіх учасників даного проєкту.

З філософією «Афлатот» були ознайомлена значна кількість педагогів всіх рівнів. Згідно плану заходів, проводилися навчальні тренінги, інструктивно-методичні наради, теоретично-практичні семінари. Для практичного вирішення та запобіганню можливих труднощів було організовано постійні консультуючі пункти, мобільні робочі групи та творчі спілки.

Для створення сприятливих умов для організації освітнього процесу з дітьми в закладах дошкільної освіти були розроблені просвітницькі портали для педагогів, батьків і дітей, які базуються на різних формах: інформаційної та методичної діяльності. Серед них – проведення Тижня соціальної та фінансової освіти, теоретично-практичні семінари, консультації-презентації для педагогів і батьків, педагогічні читання, тренінги з проєкту «Афлатот»,

виготовлення буклетів, організація музично-театралізованих та освітньо-розважальних заходів, ярмарків, виставок посібників, дитячих робіт і фотовиставок до Дня дошкілля, а також поширення інформації на сайтах закладів дошкільної освіти, у педагогічній пресі та на освітянських порталах. Ця робота буде працювати і надалі та впроваджуватиметься в роботу закладів дошкільної освіти в наступні роки.

Освітня програма «Афлатот» функціонує у 33 країнах світу, перекладена 12 мовами, вже 20 000 дітей навчаються саме за цією програмою. Програма «Афлатот» розрахована для дітей від 3 до 7 років. Вона допомагає дітям дошкільного віку формувати фундамент соціальної та фінансової грамотності.

Міжнародна програма «Афлатот» побудована на пріоритетах і методологічних ідеях Всесвітнього руху із соціальної та фінансової освіти для дітей від трьох до вісімнадцяти років, які пояснюють дітям основи бюджетування власних коштів, вчать бути ощадливими та допомагають дітям усвідомити свій потенціал для того, щоб зробити світ кращим за допомогою освіти [60].

Основна місія міжнародної програми «Афлатот» є допомога дітям зрозуміти свій потенціал, аби робити наш світ кращим кожного дня, використовуючи освіту в повному обсязі.

П'ять основних компонентів міжнародної освітньої програми «Афлатот» забезпечує соціальне та економічне розширення прав (мал. 2.10):

1. Особистісне розуміння та дослідження.

Дітей спонукають до більшого самопізнання і впевненості в собі.

2. Права та обов'язки.

«Афлатот» втілює принципи Конвенції ООН про права дитини (1990).

3. Заощадження та витрати.

Діти вчаться цінувати і захищати як матеріальні, так і нематеріальні ресурси.

4. Планування та бюджетування.

Діти починають розуміти, що надії і мрії здійсненні.

5. Дитяча соціальна та фінансова ініціатива.

Дітей націлюють сприймати себе, як активного учасника та члена суспільства [60].

Мал. 2.10. Компоненти міжнародної освітньої програми «Афлатот»

Отже, програма «Афлатот» розроблена на п'яти ключових моментах та метою її є забезпечення соціальної і фінансової освіти дітей. Програму необхідно розглядати як додатковий навчальний курс з акцентом на вміння і навички у сфері соціальної та фінансової освіти. Відповідно до цього, програму пропонують додати в загальноосвітню програму для дітей старшого дошкільного віку. Важливо наголосити на першому з п'яти компонентів – на особистісному розумінні і вивченні, так як має велике значення у формуванні само сприйняття до того, як дитина буде вивчати соціально-фінансові складові нашого життя.

Висновки до розділу 2

В сучасних умовах сьогодення одним із пріоритетних завдань освітнього процесу є перш за все розвиток здатності самостійно шукати

засоби пізнавальної діяльності, як у простому спілкуванні та взаємодії між людьми, так і у накопиченні та збагаченні власних знань і досвіду.

Увага сьогодні зосереджена на потребі у формуванні соціально-фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку, а саме прояву соціальної компетентності й навичок фінансової грамотності, що визначається як здатність дитини усвідомити, хто вона є і як необхідно взаємодіяти з іншими людьми.

Для оцінки сформованості знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності, проаналізувавши теоретичні джерела, було виокремлено три критерії: когнітивний, мотиваційний та операційний.

Показниками за когнітивним критерієм були: наявність елементарних знань, уявлень та понять з фінансової сфери життя, наявність простих навичок фінансової грамотності, наявність здатності використовувати просту фінансову лексику у повсякденному житті.

Показниками за мотиваційного критерію були: наявність інтересу до економічної сфери, що в свою чергу говорить про інтерес дитини до фінансів, наявність відповідальності за свою поведінку та дії.

Показниками за операційним критерієм були: наявність адекватної поведінки в життєвих та сюжетно-ігрових ситуаціях, які пов'язані з економічними стосунками, наявність здатності здійснювати елементарні економічні дії в рамках першочергових потреб родини та в сюжетно-ігрових умовах.

Отже, за виявленими критеріями та показниками було виділено три рівні сформованості знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності: високий, середній, низький.

Оцінка знань і навичок фінансової грамотності проводилась на основі діагностичних методик (А. Сазонової, та Г. Домана – адаптованих та

частково змінених відповідно до поставленої мети нашого експериментального дослідження) та спостережень за дітьми.

Були використані емпіричні методи, що у свою чергу дали можливість дослідити педагогічні умови формування знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку у пізнавальній діяльності на базі закладу дошкільної освіти. В ході проведення експериментального дослідження використовували такі методи дослідження, як бесіда за запитаннями, індивідуальна бесіда, спостереження за сюжетно-ігровою діяльністю та поведінкою дітей старшого дошкільного віку, аналіз виконання дітьми вправ та завдань економічного характеру, словниковий текст.

Результати констатувального етапу свідчать про інтерес дітей до знань та до оволодіння навичками з фінансової грамотності. Більшість дітей груп ЕГ та КГ на середньому та низькому рівні, що говорить про низький рівень розвитку фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку.

Згідно з теоретичною інформацією, з результатами констатувального етапу експериментального дослідження та зробивши висновки було сформовано три умови формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку:

1. Організація освітніх ситуацій для дітей старшого дошкільного віку з метою формування навичок фінансової грамотності у пізнавальній діяльності.
2. Методична робота з вихователями закладу дошкільної освіти щодо підвищення рівня знань з використання прийомів формування фінансової грамотності дошкільників.
3. Взаємодія з батьками дітей старшого дошкільного віку для підвищення рівня компетентності з фінансової грамотності.

Отже, як вихователям так і батькам дітей старшого дошкільного віку необхідно приділяти більше уваги основам фінансової освіти в пізнавальній діяльності. Заохочувати наскільки можливо більшість дітей до ознайомлення

з основами з фінансової грамотності та опануванню навичок фінансової грамотності, зосередившись на факторах цікавості, які визначає перед дітьми вихователь у процесі занять, у формах самостійної пізнавальної діяльності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності, виокремлено моделі формування навичок фінансової грамотності, розроблено систему їх реалізації.

У першому розділі проаналізовано саме поняття «фінансова грамотність» та встановлено, що фінансова грамотність — це набір життєво важливих знань та навичок, яка дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо грошей, бюджету, заощаджень та інвестування; це здатність розуміти та використовувати різноманітні фінансові навички, включаючи управління особистими фінансами, складання бюджету та інвестування. На сьогоднішній день одним з головним завдань дошкільної є дати знання та вчити оволодівати навичками з фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку для успішного майбутнього кожного та своєї країни.

Нами розкрито перше завдання кваліфікаційної роботи, а саме теоретичні засади формування навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності. Встановлено, що формування навичок є найбільш важливим питанням в дошкільній освіті вже кілька десятиліть. В сучасному фінансовому світі підкреслюють якомога швидшому та раннього залученню дітей до ознайомлення з основами соціально-фінансової грамотності, як в закладі дошкільної освіти, так і в колі родини.

В рамках розкриття першого завдання було досліджено поняття, як фінансова грамотність, гроші, сучасна людина, навички фінансової грамотності. Вищезазначені поняття тісно пов'язані між собою і кожне доповнює інше.

Зазначено, що розвиток навичок фінансової грамотності сприяє формуванню таких рис особистості: бережливість, заощадливість,

відповідальність, вміти планувати. Встановлено, що різні види ігрової діяльності, як самостійна так і за допомогою дорослого, сюжетно-рольові ігри, бесіди з батьками та з вихователями закладу дошкільної освіти, приклад дорослого сприяє формуванню навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей дошкільників.

За другим завданням кваліфікаційної роботи ми визначили критерії та показники щодо формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності у дітей дошкільної освіти:

- когнітивний критерій з такими показниками, як наявність елементарних знань, уявлень та понять з фінансової сфери життя, наявність простих навичок фінансової грамотності, наявність здатності використовувати просту фінансову лексику у повсякденному житті.
- мотиваційний критерій з такими показниками, як наявність інтересу до економічної сфери, що в свою чергу говорить про інтерес дитини до фінансів, наявність відповідальності за свою поведінку та дії.
- операційний критерій з такими показниками, як наявність адекватної поведінки в життєвих та сюжетно-ігрових ситуаціях, які пов'язані з економічними стосунками, наявність здатності здійснювати елементарні економічні дії в рамках першочергових потреб родини та в сюжетно-ігрових умовах.

За виявленими критеріями та показниками було виділено три рівні сформованості знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в пізнавальній діяльності: високий, середній, низький.

Для виявлення та оцінки рівнів сформованості навичок фінансової грамотності у дітей дошкільників було розроблено діагностичну (А. Сазонової, та Г. Домана – адаптованих та частково змінених відповідно до поставленої мети нашого експериментального дослідження).

Третє завдання кваліфікаційної роботи: провести експериментальне дослідження та визначити рівень та умови формування навичок фінансової

грамотність в пізнавальній діяльності у дітей старшого дошкільного віку. За результатами констатувального етапу експериментального дослідження нами було встановлено, що більшість дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп знаходяться на середньому та низькому рівні щодо формування навичок фінансової грамотності: середній рівень ЕГ – 41 %, КГ – 34 %; низький рівень ЕГ – 43 %, КГ – 57 %; високий рівень ЕГ – 15 %, КГ – 9 %. Іншими словами, діти дошкільного віку знаходяться майже на однаковому рівні щодо формування навичок фінансової грамотності.

Внаслідок проведеного експериментального дослідження було підтверджено висунуту гіпотезу щодо формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку є ефективним за таких умов:

1. Забезпечення комплексного підходу до процесу формування навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку засобами пізнавальної діяльності, що окреслює опановування простими поняттями, знаннями, навичками та розвитком персональних якостей.
2. Надання вагомого значення пізнавальній діяльності в формуванні навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку.
3. Комплексне впровадження засобів формування навичок фінансової грамотності пізнавальної діяльності в процес навчання.
4. Організація пізнавальної діяльності для формування навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку.
5. Взаємовідношення закладу дошкільної освіти та родини в формування навичок фінансової грамотності в пізнавальній діяльності в дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Ареф'єва І. Чому важливо бути фінансово грамотною людиною? URL: <https://financer.com.ua/personalni-finansy/statti/finansova-gramotnist/>. (дата звернення: 05.07.2024).
- 2.Атрощенко Т. О. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобами мовленнєво-ігрової діяльності // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2015. – Вип. – № 47. С. 3-11. URL: <https://oaji.net/articles/2015/1054-1431673294.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).
- 3.Баранець М. Чому потрібна фінансова грамотність дітей та як її оцінити. URL: <https://www.childcourse.com.ua/ua/blog/pochemu-nuzhna-finansovaja-gramotnost-detej-i-kak-ee-otsenit>. (дата звернення: 05.07.2024).
- 4.Барчі Б.В., Максимович М.М. Розвиток фінансової грамотності молодшого шкільного віку. *Вісник Мукачівського державного університету. Наука майбутнього*. 2021. №3 (8). С. 22–27. URL: <http://dspace-msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8947/1/Development%20of%20financial%20literacy%20of%20primary%20school%20students.pdf>. (дата звернення: 01.07.2024).
- 5.Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ : Академвидав, 2008. 408 с. <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Bohush-A.-Havrysh-N.-Metodyka-oznayomlennia-ditey-z-predmetnym-dovkilliam.pdf> (дата звернення: 25.10.2024).
- 6.Важливість фінансової грамотності для розвитку дитини: чому з дитинства важливо правильно формувати правильне ставлення до грошей. URL: <https://mykite.com.ua/blog/kitemama-layfhaki-dlya-mam/vazhlyvist-finansovoyi-hramotnosti-dlya-rozvytku-dytyny>. (дата звернення: 20.07.2024).

7. Виховання фінансової грамотності у дітей. URL: <https://vseprogroshi.com.ua/vixovannya-finansovo%D1%97-gramotnosti-u-ditej.html> (дата звернення: 15.04.2024).
8. Власенко Я. Поняття фінансової грамотності у дослідженнях Івана Прокопенка і зарубіжних фахівців. *Новий колегіум*. 2022 (№3(108)). С. 70–74. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8caa7aed-a360-4653-b219-48486a5bb8dd/content>. (дата звернення 01.07.2024).
9. Волкова Н. В. Педагогіка : Посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Волкова. – К. : Академія, 2002. 576 с.
10. Вплив фінансових рішень на життя. URL: <https://naurok.com.ua/vpliv-finansovih-rishen-na-zhittya-367120.html> (дата звернення: 01.03.2024).
11. Грама Н. Економічне виховання особистості дитини-дошкільника. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / А.М. Богуш, Н.Г. Грама, Н.І. Луцан та ін.. Одеса : Вид. Бакаєв В.В., 2013. 236 с.
12. Горленко Г. Медіаосвіта на заняттях з фінансової грамотності. Навчальне видання / за редакцією Волошенюк О., Іванова В. — Київ : АУП, ЦВП, 2021. — 76 с. URL: https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/finance_2021final.pdf (дата звернення: 10.02.2024).
13. Грама Н.Г. Економічне виховання особистості дитини-дошкільника. *Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності*: монографія А.М. Богуш, Н.Г. Грама, Н.І Луцан та ін. : Одеса : Вид. Бакляєв В.В, 2013. 236 с.
14. Грама Н.Г. Педагогічний вплив як засіб навчання дітей економічної грамоти : Наука і освіта, 2001.- № 5. С.25-28.
15. Грама Н. Г. Започаткування основ економічного виховання дітей дошкільного віку. *Наша школа*. 2003. №2. С. 58-62. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5469/1/Grigorenko%2C%20Jadan.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).

16. Григоренко Г., Жадан Р. В. О. Сухомлинський «Про виховання ощадливого ставлення до світу цінностей в дітей дошкільного віку». Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. : Вип. 1. 47 (114)
17. Девятка О. Фінансова освіта для дітей: коли почати та як навчити дитину фінансовій грамотності. URL: <https://www.grivnya.in.ua/finansova-gramotnist/finansova-osvita-dlia-ditey-koly-pochynaty/>. (дата звернення: 01.07.2024).
18. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. - Запоріжжя: ЛІПС. Лтд, 2000. - 268 с.
19. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років. – К.: “Богдана”, 2003. – 327 с. URL: <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).
20. Діти і гроші - коли починати навчати фінансовій грамотності. URL: <https://dity.in.ua/statti/rozvitok-i-vikhovannya/diti-i-groshi-koli-pochinati-navchati-finansoviy-gramotnosti> (дата звернення: 25.10.2024).
21. Для чого потрібно бути фінансово грамотним та що для цього робити. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/dlya-chogo-potribno-buti-finansovo-gramotnim-ta-sho-dlya-cogo-robiti-TEA6g> (дата звернення: 01.03.2024).
22. Дмитрієнко М.Ф. Гроші // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д/ Редкоп: В.А. Смолій та ін. НАН України. Інститут України. – Київ: В-во «Наукова думка». 2004. 688 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Groshi. (дата звернення: 01.07.2024).
23. Доступні вправи для навчання фінансовій грамотності дітей молодшої школи. URL: <https://naurok.com.ua/post/finansova-gramotnist-naymolodshihshkoliariv> (дата звернення: 10.02.2024).

24. Дудник Н. А. Економічна соціалізація дітей дошкільного віку: поняття сутності // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 67. – С. 446–450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_85
25. Жадан Р. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки) / Р.Жадан, Г. Григоренко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2006. – 116 с.
26. Іванчук С. А. Сучасний стан роботи з виховання основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку у практиці роботи ДНЗ (на матеріалі аналізу планів навчально-виховної роботи). Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". 2016. № 11. С. 76–79. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2016-0-11-76-79> (дата звернення: 25.10.2024).
27. Калініченко О.О., Вікарчук О.І., Ніколаєнко С.М. Фінансова грамотність – запорука успішного населення. *Економіка. Управління. Інновації*. 2019. № 1(24). URL: <http://eui.zu.edu.ua/article/view/ISSN2410-3748-2019-1%2824%29-3/190015> (дата звернення: 15.10.2024).
28. Конончук Т.А. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Досвід роботи вихователя закладу дошкільної освіти: традиційні підходи та інновації»*. 2020. URL: <https://genezum.org/library/formuvannya-ekonomichnoi-gramotnosti-u-ditey-doshkilnogo-viku> (дата звернення: 10.02.2024).
29. Кудрявцева О.А., Шнайдер А.В. Теоретичні та практичні аспекти формування основ економічної культури старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. №81. С. 136–140. URL: <https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/81/31.pdf>. (дата звернення: 20.07.2024).
30. Левчук О.В. Формування економічної свідомості дітей дошкільного віку: Посібник. Костопіль. 2019. 96 с. URL:

<https://vseosvita.ua/library/embed/01002erh-7f2e.docx.html> (дата звернення: 25.10.2024).

31. Лохвицька Л.В. Формування пізнання інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». – К., 2000. – 23 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36978/Shevchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.10.2024).

32. Маркіна Н. Погляди видатних педагогів на економічне виховання дітей старшого дошкільного віку, за ред. О.В. Мельничука. Вип. 18. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 269- 271.

33. Марчук О.О., Зінчук І.А. Особливості розвитку у дітей старшого дошкільного віку фінансової грамотності. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. Чернігів. 2022. С. 211–212. URL: https://www.researchgate.net/profile/O-Krasnonosova/publication/362710458_AKTIVIZACIA_TRANSFORMACIJNIH_PROCESIV_REGIONALNOGO_ROZVITKU_V_UKRAINI/links/62fb484be3c7de4c345edb7f/AKTIVIZACIA-TRANSFORMACIJNIH-PROCESIV-REGIONALNOGO-ROZVITKU-V-UKRAINI.pdf#page=212. (дата звернення: 01.07.2024).

34. Мацук Л.О. Основні аспекти економічного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти України. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2019. №53. С. 39–43. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/911282>. (дата звернення: 05.07.2024).

35. Мельничук Л.Б. Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям: навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта» /Укладач Л.Б. Мельничук.

Рівне : ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука». 2020. 92 с. URL: https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/bitstream/123456789/2522/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_2021%20%20%20.pdf (дата звернення: 10.02.2024).

36. Міщенко Л. Формування основ фінансової грамотності у дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. *Інформаційний, науково-методичний журнал «Освіта Сумщини»*. 2024. №1(61). С. 41–45. URL: http://soippo.edu.ua/images/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%D0%A1%D1%83%D0%BC%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2024/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%A1%D1%83%D0%BC%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8%201%202024.pdf#page=41 (дата звернення: 10.09.2024).

37. Навіщо навчати дітей фінансовій грамотності. URL: <https://ffin.ua/blog/articles/investopediia/post/navishcho-navchaty-ditei-finansovoi-hramotnosti>. (дата звернення: 05.07.2024).

38. Освітній проєкт «Афлатот». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/osvitnij-proekt-aflatot> (дата звернення: 13.02.2024).

39. Основи фінансової грамотності — дошкільникам URL: <https://oplatforma.com.ua/article/17740-osnovi-finansovoi-gramotnosti-doshkilnikam> (дата звернення: 10.02.2024).

40. Основи фінансової грамотності: що це таке та як їм навчитися. URL: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/osnovi-finansovoyi-gramotnosti/> (дата звернення: 01.03.2024).

41. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: наказ МОНУ від 12.01.2021 № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 12.02.2024).

42. Ролік В, Гавриш Н, Косенчук О., Піроженко Т. Мої перші гроші. URL: https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/a4-partsialna-programa-dlia-doshkilniat-alb.pdf?v=6&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR3sutqV6dRviUd3rBBSMQvqBrT-G_Cf_cxguStFWup7CnPJyVPNymQaeb8_aem_uylDRqQ5qd6aDSrpZ1EjBg (дата звернення: 10.07.2024).

43. Сазонова А.В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності. Одеса. ПДПУ імені К.Д. Ушинського. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/482/1/Sazonova.pdf>. (дата звернення: 20.07.2024).

44. Сазонова А.В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності. Автореф. дис. канд. пед. наук. : Одеса, 2007.С. 244 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/482/1/Sazonova.pdf> (дата звернення: 25.10.2024).

45. Соціальна та фінансова освіта дошкільників: успішний досвід./ уклад. К.І. Ванько. Черкаси: КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2023.256 с. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/705/%D0%92%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%9A.%D0%86.%20%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8>

[C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4..pdf](#) (дата звернення: 25.10.2024).

46. Стежинки у Всесвіт : комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутий. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2020. — 244 с. URL: https://dnz10.ucoz.ua/biblio/ekonomichne_vikhovannja_doshkilnjat-l.b-fesjukova.pdf (дата звернення: 15.04.2024).

47. Фесюкова Л. Б. Соціально-економічне виховання дошкільнят: комплекс матеріалів з економіки. Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. С. 104.

48. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. — Вид. 2-ге, випр. і доп. — К., 2013. — 311 с. URL: <https://iccfinance.com.ua/wp-content/uploads/2018/11/finliteracy.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).

49. Фінансова грамотність або як відчути що на все вистачає. URL: <https://www.newlook.ua/blog/financial-literacy>. (дата звернення: 10.07.2024).¹³

50. Фінансова грамотність для дітей: найкращі ресурси для навчання дітей фінансам і грошима. *Kyiv Dictionary*. URL: <https://brightchamps.com/blog/teaching-financial-literacy-for-kids/> (дата звернення: 12.02.2024).

51. Фінансова грамотність для дітей: як і з чого починати? URL: <https://rubryka.com/article/finansova-gramotnist-dlya-ditej/> (дата звернення: 25.10.2024).

52. Фінансова грамотність для дітей: Основи управління грошима з раннього віку URL: https://polygraphist.kiev.ua/blog/fnansova-gramotnst-dlya-dtey-osnovi-upravlnnya-groshima-z-rannogo-vku/?srsltid=AfmBOorgfLCH8mAmvdaa-jz1gsYIaGETu_y3V213zIQFYgW4m8drm8H0 (дата звернення: 10.02.2024).

53. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021: звіт за результатами дослідження. USAID. Київ, 2021. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

54. Фінансова грамотність як окремий предмет у школі: що про це думає молодь? URL:

https://znayshov.com/News/Details/finansova_hramotnist_Yak_okremiy_predmet_u_shkoli_shcho_pro_tse_dumaie_molod (дата звернення: 13.02.2024).

55. Формування фінансової грамотності для дітей та підлітків. URL: <https://yes-tm.com/finansovaya-gramotnost-dlya-detej> (дата звернення: 01.07.2024).

56. Черешнюк О. Тайм-менеджмент та його вплив на формування економічної культури дошкільників у процесі реалізації міжнародної програми «Афлатот». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – № 4 (68). – С. 225–235. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb5741ea-7726-42b8-bbe0-aa11d30851db/content> (дата звернення: 10.02.2024).

57. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf (дата звернення: 10.07.2024).

58. Як навчити дітей фінансової грамотності? URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/edu/10082/> (дата звернення: 25.10.2024).

59. Як навчити дітей поводитись з грошима: 6 фінансових уроків від заможних батьків URL: <https://www.unian.ua/curiosities/yak-navchiti-ditey-povoditis-z-groshima-6-finansovih-urokiv-vid-zamozhnih-batkiv-12683202.html> (дата звернення: 10.02.2024).

60. AFLATOT. Навчальний посібник, соціально-фінансова освіта дітей старшого дошкільного віку. Базовий компонент дошкільної освіти/ Маргарет Кернан (ICDI) – Лана Желен, 2013. 190 с. https://berizka.vn.ua/upload/for_techer/afl.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

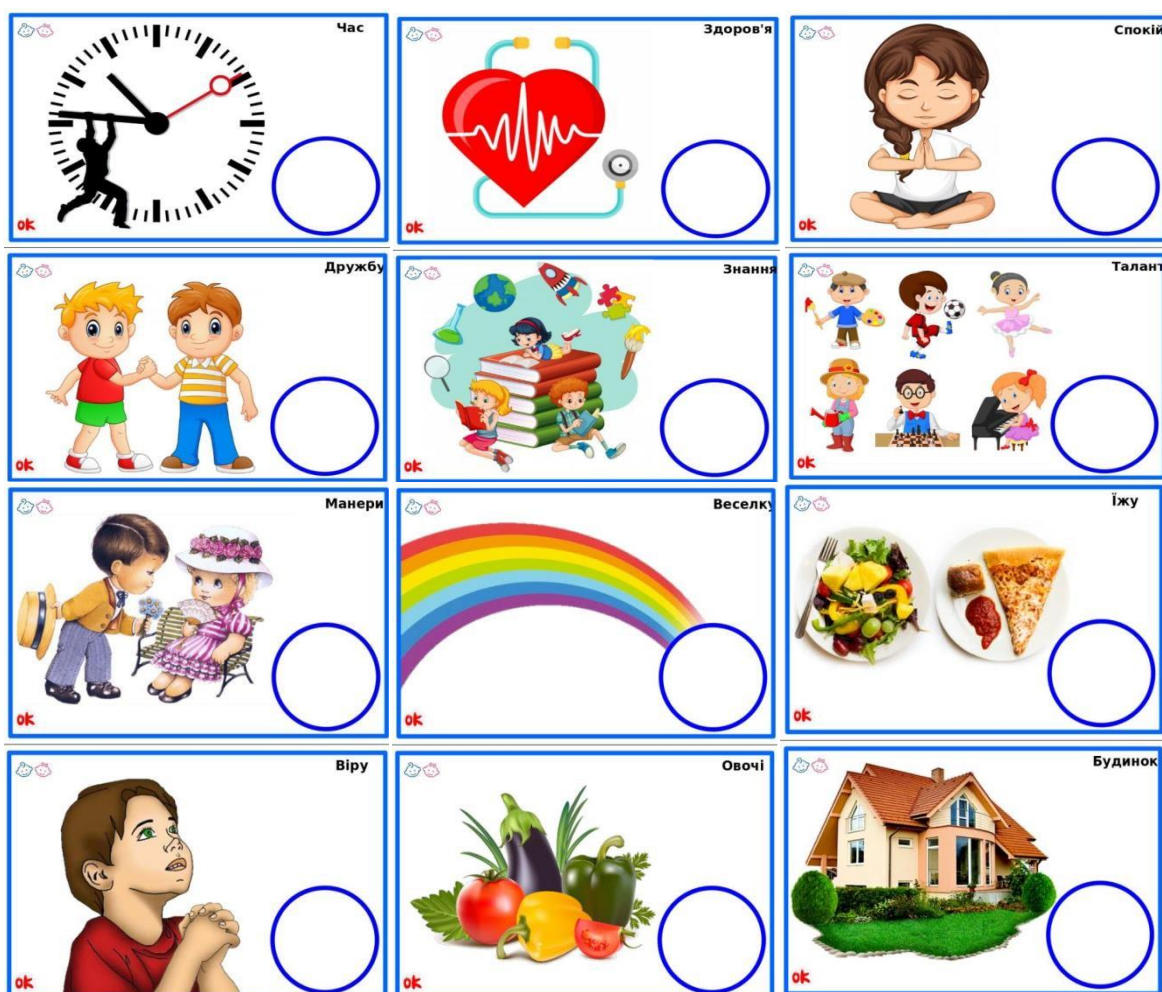
61. Holden K., Kalish C., Scheinholz L., Dietrich D., and Novak B. Financial Literacy Programs Targeted on Pre-School Children: Development and Evaluation. URL: <https://minds.wisconsin.edu/bitstream/handle/1793/36314/holden2009-009.pdf?sequence=1> HYPERLINK_ (date of access: 13.02.2024). 12 розділ 2
62. Saputra J., Susanti D. A Study of Several Financial Literacy Teaching Methods for Children. *International Journal of Ethno-Sciences and Education Research*. 2021. Vol. 1. No. 2. P. 7—10. URL: <https://journal.rescollacomm.com/index.php/ijeer/article/view/120/110> (date of access: 12.02.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б

 Сонце ok	 Іграшки ok	 Машину ok
 Вітер ok	 Меблі ok	 Взуття ok
 Квіти ok	 Книжки ok	 Родину ok

**Завдання для педагогів закладу дошкільної освіти
на платформі <https://wordwall.net/uk>**

0:07

Бізнес	Кредит	Споживач	Заробітна плата	Банк	Товар
Гривня	Ціна	Реклама	Аукціон	Валюта	Податки

	Установа, куди вигідно вкладати гроші		"Король" ринку
	Гроші, що їх людина отримує за виконану роботу		Підприємницька діяльність, що дає прибуток
	Обов'язкові платежі		Річ, яку купують або продають
	Форма публічного продажу майна		Грошова одиниця будь - якої країни
	Вартість товару в грошах		Що привертає увагу споживачів?
	Надані в борг на певний термін товари або гроші з виплатою відсотків за одержання		Грошова одиниця незалежної України

Фінансова абетка-перші кроки до пізнання, успіху і добробуту

Приказки та прислів'я про гроші

- ✓ Не все те золото, що блищить.
- ✓ Не кладіть всі яйця в один кошик.
- ✓ Багато зірок, та в небі, багато золота, та в землі, а за пазухою гроші на всяк час хороші.
- ✓ Грошей не сій, бо вони не зійдуть.
- ✓ Гроші май та про чорний деньок дбай.
- ✓ Гроші рахувати – треба розум мати.
- ✓ Копійка гривню береже.
- ✓ Рахуй гроші стиха – не знатимеш лиха.
- ✓ Сума то сума (гроші), та до неї треба й ума.
- ✓ Біда з грішми — біда без грошей

